

ANALİZ

MART 2016 SAYI: 154

ARAP BAHARI SONRASI KÖRFEZ GÜVENLİĞİ VE SAVUNMACI AKTİVİZM

ABDULLAH ERBOĞA

ARAP BAHARI SONRASI
**KÖRFEZ GÜVENLİĞİ VE
SAVUNMACI AKTİVİZM**

ABDULLAH ERBOĞA

COPYRIGHT © 2016

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama, vd.) yollarla basımı, yayını, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Uygulama: Erkan Söğüt
Baskı: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Caddesi No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE
Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90
www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43
Eyüp İstanbul TÜRKİYE
Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 1106
Washington D.C., 20036 USA
Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099
www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No 19 Cairo EGYPT
Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
KÖRFEZ GÜVENLİĞİNİN TEMEL PARAMETRELERİ	9
ARAP BAHARI VE KÖRFEZ ÜLKELERİNİN ULUSAL GÜVENLİK SORUNU	12
İRAN NÜKLEER ANLAŞMASI VE BÖLGESEL GÜVENLİK	15
GÜVENSİZLİK DİNAMİKLERİ VE KÖRFEZ ÜLKELERİNİN TEPKİSİ	17
SONUÇ	26

YAZAR HAKKINDA

Abdullah ERBOĞA

Beykent Üniversitesi İşletme (ana dal) ve Uluslararası İlişkiler (yan dal) bölümlerinden mezun oldu. Yüksek lisans eğitimini Bahçeşehir Üniversitesi Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde tamamladı. Halen İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda doktora çalışmalarına devam etmektedir. SETA İstanbul Güvenlik Direktörlüğü'nde araştırma asistanı olarak çalışmaktadır.

ÖZET

Körfez ülkeleri son dönemde Ortadoğu'daki gelişmelerin bir sonucu olarak ulusal güvenliklerine dair ciddi tehditler algılamaktadırlar. Bu güvenlik endişeleri (ayaklanmalar, İran nükleer anlaşması ve bölgedeki vekalet savaşları) Körfez ülkelerini yeni güvenlik politikası arayışına yöneltmektedir. Bu çerçevede ABD'ye dayalı tek boyutlu güvenlik politikalarını terk etme eğilimine girildiği görülmektedir. Bu yeni politikayı "savunmacı aktivizm" olarak isimlendirmek mümkündür.

Savunmacı aktivizm politikalarının sonucu olarak Körfez ülkeleri öncelikle Arap Baharı'nda –İhvan özelinde– sorunun kaynağı olarak görülen aktörlerin sistem dışına itilerek tasfiye edilmesine yöneldi.

İkinci olarak, İran nükleer anlaşması sonrasında bölgesel ve küresel denklemdede yeni arayışlar ile birlikte silahlanma artışını önceledi.

Üçüncü olarak ise, ABD ile yıl içerisinde gerginlikler yaşayan Körfez ülkeleri hem silahlanmada çeşitlilik hem de güvenlik merkezli yeni ortak arayışlarına yöneldi.

Körfez ülkelerinin en hassas oldukları İran tehdidine yönelik bölgede üretmeye çalıştıkları cevaplar bir yandan refleksif güç kullanımının öne çıkmasına diğer yandan Yemen örneğinde görüldüğü üzere stratejik plan yetersizliğinin tezahürü olarak oldukça büyük bir maliyetin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bölgesel düzenin yeniden şekillendiği Arap Baharı sonrası süreçte Körfez güvenlik mimarisine, bölge ülkelerinin yeni oluşan tehdit algılarına ve bu tehdit algılarının yol açacağı muhtemel tepkilere yakından bakılması büyük önem arz etmektedir.

**Bu çalışmada
Arap Baharı,
İran nükleer
anlaşması ve
ABD'nin yeni
bölge politikası
sonrası Körfez
ülkelerinin
değişen
güvenlik
politikası analiz
edilmektedir.**

GİRİŞ

Ortadoğu'daki mevcut istikrarsızlığın gittikçe artması, İran ile varılan nükleer anlaşma ve Suudi Arabistan-İran arasında tırmanan siyasi gerilim ve bölgesel rekabet, Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) üyesi altı ülkenin (Suudi Arabistan, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn, Kuveyt ve Umman) iç ve dış politikalarında güvenlikçi bir yaklaşımı merkezileştirmelerine neden oldu. KİK üyesi ülkeler halihazırda İran, Yemen ve DAİŞ tehditleri karşısında bölgede yeni bir güvenlik paradigması ortaya koymanın yollarını aramaktadırlar. Körfez ülkelerinin bölgede karşı karşıya oldukları tabloya bakıldığında bu tespit daha sarıh anlaşılacağı ortaya çıkacaktır.

Birincisi, Ortadoğu'da otorite boşluğundan yararlanarak ulus-devlet sistemine meydan okuyan ve bu boşluğun daha da büyümesine neden olan DAİŞ tehdidinin etkinlik alanını artırmasıdır.

İkincisi, İran'ın, Irak ve Suriye başta olmak üzere Ortadoğu'da istikrarsız alanlardan azami derecede istifade eden ülke olması ve nükleer anlaşma ile birlikte nüfuzunu daha da genişletmesidir.

Üçüncüsü, Arap Baharı'yla birlikte –İhvan örneğinde görüldüğü gibi– bölgede meşru siyaset zemininde siyaset üretme potansiyeline sahip aktörlerin vesayetin gölgesinde etkisizleştirildiği bir sürece şahit olunmaktadır.

Bu bağlamda Körfez ülkeleri DAİŞ ve İran tehditleriyle Yemen, Suriye, Bahreyn, Irak ve Lübnan'da doğrudan karşılaşmakta, Mısır ve

Arap Baharı sürecinin vaki olduğu diğer ülkelerde ise Müslüman Kardeşler gerilimi ile yüz yüze gelmektedirler.

Bu aşamada yapılacak ilk kesin tespit ise; Körfez ülkelerinin tarihlerinde ilk defa bu derece kapsamlı ve çok boyutlu tehditler ile karşılaşmaları ve bu tehditler karşısında çok ciddi bir güvenlik problemiyle yüzleşmek durumunda kalmalarıdır.

Bununla birlikte bölgeye tarihsel olarak nüfuz eden ABD açısından dış politikada Asya-Pasifik ekseninin öncelenmesiyle Körfez bölgesinin stratejik değerinin sorgulanır hale geldiğini ve Körfez'e yönelik güvenlik kaygısına makul bir sınırlama getirildiğini görmekteyiz. Hem aynı zaman diliminde farklı alanlarda karşılaşılan tehditler hem de ABD gibi bir küresel güvenlik mimarının yeni bir külfetin altına girmeme çabasıyla birlikte,¹ Körfez ülkelerinin güvenliğe dair her alanda refleksif politikalara sürüklendiğine tanık olmaktadır. Bu raddeden itibaren sert güç unsurlarını yoğun olarak kullanmaya başlayan Körfez ülkeleri için şüphesiz ki arzu edilen; ABD'nin askeri ve diplomatik varlığının güçlü bir biçimde bölgede daha hissedilebilir olması, en azından bölgedeki revizyonist ve hırslı ülkelerin iddialı politikalarını etkisizleştirecek bir yapının inşa edilmesidir. Dolayısıyla bu güvenlik endişeleri ekseninde Riyad yönetimi başta olmak üzere Körfez ülkeleri bir taraftan karşı karşıya kalınan güvenlik problemlerine yol açan tehditleri bertaraf etmeye, diğer taraftan diplomatik temaslarla Ortadoğu'daki kriz bölgeleri üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır. İhvan üzerinden yaşanan ayrışma sonrası ilk olarak Kasım 2014'te kendi iç uzlaşısını sağlayan Körfez ülkeleri, ikinci aşamada bölgesel düzenin dinamiklerini kendi lehlerine toparlama çabasına girmişlerdir. İlâveten bu diplomatik ve askeri konsolidasyon eş zamanlı şekilde petro-politik kışak ile İran'ı makul sınırlar içerisinde hareket etmeye zorlamak gibi bir tercihe de sürüklemiştir.

1. Frederic Wehrey, "A New U.S. Approach to Gulf Security", Carnegie Endowment for International Peace, 10 Mart 2014, <http://carnegieendowment.org/2014/03/10/new-u.s.-approach-to-gulf-security>.

ABD'nin güç merkezini kaydırma isteği ile birlikte Körfez ülkelerinin kısa ve orta vadeyi kapsayan bir savunma ve güvenlik stratejilerinin olmadığı görülmektedir. Ortadoğu'daki birçok kriz alanında bölge ülkeleriyle farklı önceliklere sahip olduğu bilinen ABD'nin külli bir yaklaşım ortaya koymadan her bir kriz alanını farklı aktörlerle kotarma çabası, özellikle Körfez ülkelerinde tedirginlik oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu tedirginlik ve ABD'nin tutumundaki müphemlik başta Riyad yönetimi olmak üzere Körfez ülkelerinin statik bir duruştan aktif politikalara evrilmesine yol açmaktadır. Bölgede artan İran etkisinin Körfez ülkelerinde oluşturduğu güvenlik endişelerini gidermeye çalışan ABD ise, gerek Başkan Obama'nın inisiyatifleriyle gerekse de dışişleri bakanı düzeyinde teskin edici adımlar atmaya çalışmaktadır.² Başkan Obama'nın ev sahipliğinde 2015 Mayıs ayında gerçekleştirilen Camp David Zirvesi başta olmak üzere Körfez liderlerinin Washington ziyaretleri ile Dışişleri Bakanı John Kerry'nin yıl içerisindeki sık temasları ve zirveler kapsamında meslektaşlarıyla ortak toplantılar yapması ikna çabalarına dair ilk akla gelen örneklerdir.

Uzun yıllara dayanan üst düzey işbirliği sebebiyle Körfez ülkeleri ile ABD arasındaki ilişkiler Ortadoğu'daki en özel ilişkilerden biri olarak gösterilmekteydi. Camp David Zirvesi öncesinde Oval Ofis'te Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Naif ve II. Velihaht Prensi Muhammed bin Selman'ı ağırlayan Başkan Obama'nın referansta bulunduğu üzere, Suudi Arabistan ile ABD arasındaki güçlü ilişkilerde 14 Şubat 1945'teki Başkan Roosevelt ile Kral Abdülaziz arasındaki tarihi buluşma dönüm noktası olmuştur.³ Yalta Konferansı sonrasında Süveyş Kanalı'nda Quincy adlı ABD zırhlısında buluşan iki lider petrol-güvenlik eksenli ilişkilerin temelini atmışlardı. Bu minvalde son dönemde ilişkilerin oldukça gerginleştiği bir atmosferde ABD, nükleer anlaşmanın hemen öncesinde Körfez güvenliğine yönelik endişeleri bertaraf etmek için yine bir ABD gemisinde (USS Theodore Roosevelt CVN 71) Suudi Arabistan'dan önemli bir ismi –II. Velihaht Prensi Muhammed bin Selman– konuk etmiştir.⁴ Sembolik değeri yüksek bu ağırlama hiç şüphesiz geçmişte olduğu gibi Körfez ülkelerinin ABD'nin “sarsılmaz güvenlik taahhüdünden” kaygı duymamaları gerektiğine dair bir mesaj taşımaktadır.

Bu analizde, Körfez ülkelerinin özellikle Arap Baharı sürecinden itibaren başlayan ve İran nükleer anlaşması ve Suudi Arabistan-İran gerginliği ile zirveye çıkan güvenlik problemlerine ve yüzleşmek zorunda kaldıkları meydan okumalara karşı ürettikleri cevaplar incelenmektedir. Bununla birlikte Körfez ülkeleri güvenlik politikalarının yerel ve bölgesel gelişmeler kapsamında öne çıkan tehditler ve bu tehditlere yönelik oluşturulmaya çalışılan stratejilerin içerikleri irdelenmeye ve bu bağlamda Körfez güvenliğinin temel parametrelerinin önümüzdeki süreçte nasıl evrileceği ortaya konmaya çalışılmaktadır.

KÖRFEZ GÜVENLİĞİNİN TEMEL PARAMETRELERİ

Körfez güvenliğinin temel dinamikleri aslında üç sacayak üzerine oturmaktadır. Bu üç sacayağını oluşturan faktörler: Körfez ülkelerinin devlet yönetimlerinin monarşi üzerine inşa edilmesi sebebiyle rejim güvenliği, iç ve dış tehditler bağlamında ulusal güvenlik ve hidrokarbon endeksli rantiyer ekonomi sisteminin mevcudiyeti hasebiyle enerji güvenliğidir.

KÖRFEZ GÜVENLİĞİNİN TEMEL PARAMETRELERİ

Aslında Körfez ülkelerinin güvenlik yapılanmasında rejim güvenliği ve ulusal güvenlik iç içe geçmiştir. Zira herhangi bir güvenlik tehdidi sadece ülkenin istikrarına yönelik bir tehlike oluşturmamakta, aynı zamanda devletin tüm sistematiğinin –merkezdeki yönetici aile mensupları tarafından idare ediliyor olması sebebiyle

Aslında Körfez ülkelerinin güvenlik yapılanmasında rejim güvenliği ve ulusal güvenlik iç içe geçmiştir. Zira herhangi bir güvenlik tehdidi sadece ülkenin istikrarına yönelik bir tehlike oluşturmamakta, aynı zamanda devletin tüm sistematiğinin –merkezdeki yönetici aile mensupları tarafından idare ediliyor olması sebebiyle

2. Burhanettin Duran, “Obama, Körfez Ülkelerini İkna Edebilir mi?”, *Sabah*, 15 Mayıs 2015.

3. Jeff Mason, “Obama Meets Two Saudi Princes after King Sent Regrets”, *Reuters*, 13 Mayıs 2015.

4. “Saudi Defense Minister Visits Theodore Roosevelt”, *America's Navy*, http://www.navy.mil/submit/display.asp?story_id=90049.

le– doğrudan rejimi kendi güvenliği noktasında endişeye sevk etmektedir.⁵ Bu bağlamda Körfez ülkelerinin tehdit tanımlamalarını “geleneksel” ve “cari” olmak üzere iki kategoride tasnif ettiği söylenebilir. Tarihi ve derin temelleri bulunan İran ve İran’la bağlantılı olarak görülen tehditler daha kalıcı ve derin meydan okumalar olarak değerlendirilmekte, bölgesel konjonktüre dayalı güvenlik boşluğundan kaynaklanan meydan okumalar ise geçici ve ikincil öneme sahip tehditler olarak sınıflandırılmaktadır.

Körfez ülkelerinin hem ayrı ayrı hem de KİK içerisinde külli bir güvenlik paradigmasına sahip olmadığı görülmektedir. Gerek bölgesel düzlemde gerekse de ulusal bağlamda kapsamlı ve tutarlı bir güvenlik yaklaşımı ortaya koyulamaması sebebiyle, son dönemde karşılaşılan tehditler Körfez ülkelerinin ulusal tarihleri boyunca yüzleştikleri belki de en ciddi meydan okumalar olarak ortaya çıkmaktadır. Hem Arap Baharı sürecinde hem de İran nükleer anlaşmasında Körfez ülkelerinin dahili ve harici düzen tasavvurları iktizasınca farklı yaklaşımlar sergilemeleri, aslında KİK için bir güvenlik tehdidi inşası probleminin de bulunduğu ortaya koymaktadır.

Soğuk Savaş döneminden II. Irak işgaline kadarki süreçte önemli ölçüde ABD’nin sağladığı bir güvenlik düzeni mevcuttu. Obama döneminde ABD’nin Ortadoğu politikasında yaşanan değişim ile birlikte Körfez bölgesindeki güvenlik yapısı da ciddi bir türbülans yaşadı. Obama yönetiminin defaatle güvenlik taahhütlerini tekrarlamasına rağmen ABD’nin Körfez güvenlik yapısındaki garantör rolünden kurtulmak istemesi, geleneksel olarak tehditleri kendi başına göğüslemeye alışık olmayan Körfez ülkelerinde muazzam bir travma oluşturdu. Körfez ülkelerindeki bu travma aslında Johnson mektubu krizi sonrasında Türkiye’nin güvenliği ve dış politikasında yaşamış olduğu derin sarsın-

5. Kristian Coates Ulrichsen, *Insecure Gulf: The End of Certainty and the Transition to the Post-Oil Era*, (Oxford University Press, New York: 2015), s. 5.

tıya benzetilebilir.⁶ Mektup sonrası Batı bloku içerisinde güvenlik ve dış politikasını şekillendiren Türkiye için ciddi bir muhasebe ve ABD ile ilişkilerin yeniden tanımlanması ihtiyacına binaen yeni bir arayış içerisine girilmişti. Dolayısıyla tek eksen üzerinde inşa edilen politikaların beraberinde özellikle ulusal güvenliğin başka aktörlere bağımlı hale getirilmesi sonucunu doğurması kaçınılmazdır.

Askeri personel açısından yetersiz, savunma sektörü noktasında tam bağımlı ve güvenlik yapılanması hususunda ise birçok boşluğa sahip olan Körfez ülkeleri açısından ABD’nin Obama döneminde benimsemiş olduğu yeni Ortadoğu stratejisinin kaygı verici olması doğaldır. Bu bağlamda, Bahreyn ve Yemen’de görüldüğü üzere Körfez ülkeleri iç siyasi istikrarsızlığın İran lehine nüfuz alanı oluşturma ihtimali doğduğunda tereddüt etmeden sert reaksiyon göstermektedir. 2011 yılında Arap Baharı dalgasının Bahreyn’de görülmesiyle beraber BAE ve Suudi Arabistan’ın 1.000 asker ve 500 polisten müteşekkil bir güç göndermesi bu açıdan önem arz etmektedir.⁷

Enerji güvenliği bağlamında ise Irak müdahalesi sonrası petrol fiyatlarındaki olağanüstü artıştan azami ölçüde faydalanan Körfez ülkeleri uzun yıllardan beri ekonomilerini çeşitlendirmeye çalışmalarına rağmen petrole bağımlı ekonomi yapısını dönüştürmekte başarı sağlayamadılar. Bu dönemde 600 milyar dolar bütçe fazlası veren Körfez ülkelerinin,⁸ son yıllarda yaşanan istikrarsızlık, savunma harcamalarının artışı ve düşük petrol fiyatları sebebiyle Uluslararası Para Fonu’nun (IMF) da belirttiği üzere 2020 yılında 700 milyar dolar bütçe açığıyla karşı karşıya kal-

6. Hatırlanacağı üzere 1964 yılında ABD Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından gönderilen ve Kıbrıs’a müdahalede bulunma amacını taşıyan Türkiye’yi sert bir üslup ile uyaran bu mektup, muhtemel bir Sovyet saldırısı karşısında NATO savunma mekanizmasının işletilmeyeceği ve Kıbrıs’a müdahale için ABD askeri malzemesinin kullanılmayacağı muhtevasına sahipti.

7. Praveen Swami, “Saudi Arabian Troops Sent to Bahrain as Protests Escalate”, *The Telegraph*, 14 Mart 2011.

8. Adeel Malik, “The Gulf Economies’ Coming Meltdown? How to Prevent It”, *Foreign Affairs*, 5 Kasım 2015.

ması muhtemeldir.⁹ IMF, KİK üyelerinin 2015 yılında yüzde 13'lük bir bütçe açığı göreceğini, Suudi Arabistan'da ise bu oranın yüzde 21,6 olacağını açıkladı. Petrol fiyatlarının 110 dolardan ortalama 30 doların altına düşmesi ile bu yıl KİK üyelerinin petrol gelirlerinin yaklaşık 300 milyar dolar azalması beklenmektedir.¹⁰

Katar'ın başkenti Doha'da Körfez ekonomilerine uyarılarda bulunan IMF Başkanı Christine Lagarde, küresel enerji fiyatlarının düşük seyrinin gelecek yıllarda da devam etme ihtimaline işaret ederek Körfez ekonomilerinin bütçelerinde ciddi düzenlemeler yapmaları gerektiğini vurguladı.¹¹ Suudi Arabistan'ın 229 milyar dolar olarak hesapladığı bu yılki bütçesini dengeleyebilmesi için petrolün varil fiyatının yaklaşık 90 dolar olması gerekmektedir ancak halihazırda petrolün varil fiyatı 30 doların altındadır. Bir varil petrolün maliyeti ise Suudi Arabistan'da 25, BAE'de 30 ve Kuveyt'te 35 dolardır.¹² Bununla birlikte 2015 yılında yaklaşık olarak 98 milyar dolar bütçe açığı veren Suudi Arabistan'a IMF, finansal varlıklarının sadece beş yıl dayanabileceği uyarısında bulundu.¹³ Bu bağlamda Riyad yönetiminin uygulamaya geçirdiği ilk ekonomik tedbirlerden bir tanesi ülkede benzin fiyatlarına yüzde 40 zam yapmak oldu.¹⁴

Körfez ülkelerinin önemli petrol tedarikçisi aktörler olmaları aynı zamanda petro-politik üzerinden kendilerini konumlandırmalarına fırsat tanımaktadır. Petrol, Körfez ülkelerinin ekonomileri için de hayati konumunu korumaktadır. Zira ortalama olarak gelirlerinin yüzde

80'den fazlasını petrolden elde etmektedirler.¹⁵ Dolayısıyla her ne kadar Suudi Arabistan'ın petrol fiyatlarının hızla aşağıya çekilmesini sağlayarak özellikle Rusya ve İran gibi ülkelerin ekonomilerine zarar verilmesi ve böylelikle onların dış politikalarında makul sınırlarına çekilmesi hedeflense de, bu politikanın Körfez ülkelerine getirdiği olumsuz sonuçları da belirtmek gerekir.

Askeri personel açısından yetersiz, savunma sektörü noktasında tam bağımlı ve güvenlik yapılanması hususunda ise birçok boşluğa sahip olan Körfez ülkeleri açısından ABD'nin Obama döneminde benimsemiş olduğu yeni Ortadoğu stratejisinin kaygı verici olması doğaldır.

2013 yılında Kuveyt petrol ihracından net 92 milyar dolar elde ederken, bu rakam 2015 yılında 54 milyar dolara geriledi. Benzer şekilde Suudi Arabistan'ın petrol gelirleri aynı dönemde 274 milyar dolardan 208 milyar dolara düştü. Bahreyn haricindeki beş KİK ülkesinin 2013 yılında petrol ihracı gelirleri net 488 milyar dolar ve 2014 yılında 378 milyar dolar olarak gerçekleşirken, 2015 yılında bu rakamın –petrolün varil fiyatının ortalama 50 dolar olması koşuluyla– yaklaşık olarak 285 milyar dolar olması beklenmekteydi.¹⁶

Düşük petrol fiyatı zengin Körfez ülkelerinin bölgesel güvenlik ve iç istikrar uğruna rahatlıkla göze alabilecekleri bir strateji olabilir ancak Suudi Arabistan ile Umman ekonomilerinin aynı kapasiteye ve dirence sahip olduklarını söy-

9. Dania Saadi, "IMF Calls on Arabian Gulf States to Speed up Spending Cuts", *The National*, 25 Kasım 2015.

10. Cleofe Maceda, "Oil Slump to Cost GCC \$240 Billion in Assets", *Gulf News*, 16 Haziran 2015.

11. "IMF Chief Warns Gulf About Oil Prices", *Sky News*, 9 Kasım 2015.

12. "İşte Petroldeki Düşüşün Körfez'e Etkisi!", *Milliyet Finans*, 5 Ekim 2015.

13. "IMF Predicts Saudi Arabia Will Become Bankrupt Shortly", *World Finance*, 27 Ekim 2015.

14. Hazel Sheffield, "Saudi Arabia to Raise Domestic Petrol Prices by 'Upto 40%' as Low Oil Price Hits Home", *The Guardian*, 28 Aralık 2015.

15. Doğal kaynakların ülke gelirlerine yüzdelik oranları: Bahreyn %69, Kuveyt %90, Umman %65, Katar %91, Suudi Arabistan %85, BAE %69. Detaylı bilgi için bkz. <http://www.lse.ac.uk/middleEastCentre/kuwait/documents/Economic-diversification-in-the-GCC-countries.pdf>.

16. Mamdouh G. Salameh, "Factors Behind the Steep Decline in Crude Oil Prices", *Arab Center for Research and Policy Studies*, (Aralık 2015), s. 9.

lemek zordur. Petrol fiyatlarının düşmesi, Rusya ve İran gibi enerji temelli ekonomiler üzerinde de sarsıcı etkiler oluşturmaktadır. Bununla birlikte bu fiyat politikasıyla DAİŞ'in de petrol gelirlerinin dizginlendiğini belirtmekte fayda vardır. Petrol fiyatlarının hızlı bir düşüş seyrine devam ediyor olması, küresel siyasetin de temel gündem maddelerinden biridir ve petrol üzerinden bölgesel ve küresel hesapların çatışma şeklinde görülmesine neden olmaktadır. Suudi Arabistan petrol bakanı Naimi'nin de belirttiği gibi, Suudi Arabistan'ın petrol arzında kesintiye yanaşmaması bu seyrin devam edeceğini göstermektedir.¹⁷ Tabii olarak Tahran yönetimi petrol fiyatlarında yaşanan bu düşüşün müsebbibi olarak Suudi Arabistan'ı görmektedir. İran Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin en başından itibaren Suudi Arabistan'ı hedef alması ve düşük petrol fiyatlarında "siyasi hesaplar" olduğunu belirtmesi şaşırtıcı değildir.¹⁸

Mısır'ın bütün yükünü üstlenen Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt'in hem kendi iç ekonomik dengesi hem de bölge içi finansörlük hüviyetinin getirdiği şartlar, yakın dönemde bu ülkelerin istisnasız hepsini zorlayacaktır. Yüksek tutarda silah alımı da göz önünde bulundurulduğunda petrol fiyatları politikasının kaçınılmaz olarak Körfez ülkelerine doğrudan olumsuz sonuçları olacaktır. Bu açıdan değerlendirildiğinde petrol fiyatlarında yaşanan düşüş karşısında Körfez ülkelerinin etkilenme derecelerine göre göstereceği tepkinin boyutu da kısa zamanda farklılık gösterecektir. Zira Bahreyn ve Umman gibi ülkelerde halkın ekonomik açıdan nasıl bir tablo ile karşılaşacakları bu sürecin seyrinde etkili olacaktır. Burada diğer Körfez ülkelerinin finansal desteği de söz konusu olabilir ancak özellikle Bahreyn gibi iç istikrarsızlığın olduğu bir ülkede bunun halka nasıl yansıtacağı büyük bir belirsizlik olarak karşımızda durmaktadır.

17. Wael Mahdi, "Saudi Oil Minister Says OPEC with Others to Stabilize Market", *Gulf News*, 19 Kasım 2015.

18. "Tahran'dan Riyad'a 'İhanet' Suçlaması", *Al Jazeera Türk*, 10 Aralık 2014.

ARAP BAHARI VE KÖRFEZ ÜLKELERİNİN ULUSAL GÜVENLİK SORUNU

Arap Baharı sürecinde yaşanan gelişmeler sonucunda geleneksel güvenlik ve dış politikalarında mevcut paradigmalara tasfiyesine yönelik Körfez ülkelerinin, bu raddeden itibaren daha aktif ve iddialı bir profil sergilediklerini söyleyebiliriz. Bu değişikliğin asıl sebebini ise Arap Baharı sürecinde ortaya çıkan bölgesel konjonktürdeki fırsatlardan azami düzeyde yararlanma arzusunun ziyade, güvenlik önceliğine yönelik savunmacı bir aktivizmin tezahürü olarak okumak daha doğru olacaktır. Tabii burada ABD'nin Irak'tan çekilmesi sonrası oluşan güç boşluğunu da vurgulamamız gerekmektedir. Bununla birlikte Mısır'da devrim sürecinin başladığı andan itibaren Körfez ülkelerinin korkulu rüyası olan "devrim ihracı" endişesi ortaya çıktı. Öncelikli olarak kendi meşruiyetlerinin sorunsallaşmasına yol açacak hareketlerin ülkelere yayılması tehlikesini önlemeye çalışan Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt, daha sonra yakın çevrelerinden başlayarak sürece doğrudan müdahil olmaya çalıştılar. Özellikle Suudi Arabistan'ın kendi ideolojik öncülüğüne karşı çıkacak bir oluşumu engellemeye çalışması ve bu konuda hiçbir iradeye müsamaha etmeyeceğini çok açık belirtmesi Körfez ülkelerinin tutumunda etkili olmuştur.

Suudi Arabistan'ın Arap Baharı sürecinde özellikle Mısır'a yönelik tutumunda İhvan önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgede liderlik iddiası bulunan ve kendi kontrolü dışındaki gelişmelere güvenmeyen Riyad yönetimi, İhvan'ın Mısır'da olası bir başarı sağlamasının bölgede yaratacağı dalgalanmanın yanı sıra Mısır'ın Arap dünyasındaki liderlik pozisyonunu geri alması gibi endişeleri taşımaktaydı. Bununla birlikte uzun yıllar İhvan'a ev sahipliği yapan ve yaşam alanı bulmasına imkan sağlayan Körfez ülkeleri, hiçbir zaman egemenliklerini zedeleyecek bir fırsatı da İhvan'a tanımamaya dikkat etti. Arap

Baharı'yla birlikte İhvan'a yönelik bu hassasiyet doğrudan tehdit zaviyesinden değerlendirilmeye birlikte Körfez ülkelerinin İhvan'a yaklaşımlarının da aynı olmadığını belirtmek gerekir.¹⁹ Arap Baharı'nın Mısır'da darbe ile akamete uğramasıyla birlikte İhvan ve diğer İslami gruplara yönelik hem Körfez hem de Mısır tarafından çift taraflı yoğun bir baskı ve sindirme süreci yaşandı. Elbette Sisi yönetimi kendi meşruiyetini ve idaresini tahkim etmekte en büyük yardımı Körfez ülkelerinin (Katar hariç)²⁰ cömert yardımı ve desteğinde buldu. Toplamda yaklaşık olarak 30 milyar dolar gibi devasa bir maddi yardım ile bu destek pekiştirildi.²¹

Katar ise diğer Körfez ülkelerinden ayrılarak Arap Baharı sürecinde halkların taleplerinden yana politikalarını şekillendirdi. Mursi yönetimini destekleyen tek Körfez ülkesi olan Katar özellikle bölge sorunlarında etkin bir diplomatik aktivizm sergiledi. Ancak Katar'ın bölgede tüm taraflarla temas kurmaya özen gösteren ve etkisini artırmak için diplomatik risk almaktan kaçınmayan bu tutumu, diğer Körfez ülkeleriyle sorun yaşamasına neden oldu. Çeşitli gerekçeler ileri sürülse de temel gerilim, Katar'ın İhvan hareketine güçlü destek vermesi ve bunu iddialı bir biçimde devam ettirmesi, Suudi Arabistan, BAE ve Bahreyn'in Doha'dan büyükelçilerini çekmeleriyle neticelendi.²² İlave-ten söz konusu bu üç ülke İhvan hareketini terör örgütü olarak ilan ettiler. KİK kurulduğu tarihten itibaren yaşanan bu en büyük kriz, aslında Körfez ülkelerinin de krizlere karşı dayanıklılığının sınırlarını ve bölgesel düzene ilişkin tasavvurlarının neticelerini görmelerini sağladı. Dolayısıyla Katar'ın bölgede İslamcı gruplarla olan yakın diyalogunun Körfez'de oluşturduğu gerginlikten de anlaşılacağı

üzere, bölgesel düzen ile ilgili meselelerde Körfez ülkelerinin yekvücut hareket etmesi için epey mesafe kat etmesi gerekmektedir.

Nihayetinde 16 Kasım'da Riyad'da²³ düzenlenen olağanüstü toplantının ardından gerginlik giderilip büyükelçilerin Doha'ya dönmesi konusunda uzlaşılsa da, Arap Baharı sürecinde Körfez ülkelerinin farklı tercihlerinin iç istikrarsızlıklara yol açması aynı zamanda ulusal güvenlik motivasyonlarını da gözler önüne sermiş oldu.

Arap Baharı sürecinin Körfez güvenliğine yönelik bir başka yansıması ise silahlanma ve savunma harcamalarının artışıdır. Özellikle Riyad yönetimi olayların başlangıcından 2014 yılına kadarki süreçte savunma harcamalarını neredeyse iki katına çıkardı. Suudi Arabistan 80 milyar dolar ile ABD, Çin ve Rusya'nın ardından dünyanın en fazla savunma harcamasında bulunan dördüncü ülkesi konumuna geldi. Bu rakam GSYH'nin yüzde 10,4'üne tekabül etmektedir.²⁴ Körfez açısından savunma harcamalarının GSYH'ye oranında Suudi Arabistan'ın dünya ortalamasının çok üstünde olduğunu, dolayısıyla bütçe dengesini zorlayan bir dinamiğe sahip bulunduğunu belirtmekte fayda vardır. Buna mukabil diğer Körfez ülkelerinin savunma harcamalarında sanılanın aksine çok radikal bir artış görülmemektedir. Elbette savunma harcamalarının oransal seyrinin belirli düzeyde olması meblağın düşük olduğu manasına da gelmemektedir. Suudi Arabistan ve BAE'nin savunma harcamalarında daha agresif olmaları, bölgesel düzenin statik yapılarında meydana gelen çözümler ve bu çözümlere gösterilen reaksiyonun tezahürüdür. Bununla birlikte Körfez güvenliğinin asıl merkezini teşkil eden, İran tehdidi eksenli bölgesel güvenlik ihtiyaçlarına yönelik bir arayıştır. Arap Baharı sürecinde BAE ile birlikte İhvan konusunda oldukça sert bir tutum takınan Riyad yöneti-

19. Guido Steinberg, "The Gulf States and the Muslim Brotherhood", Project on Middle East Political Science, 21 Mart 2014, <http://pomeps.org/2014/03/21/the-gulf-states-and-the-muslim-brotherhood>.

20. Gülşah Neslihan Akkaya ve Mahmud El-Rantisi, "Arap Baharı Sonrası Katar Dış Politikası ve Körfez Siyaseti", *SETA Analiz*, Sayı: 138, (Kasım 2015).

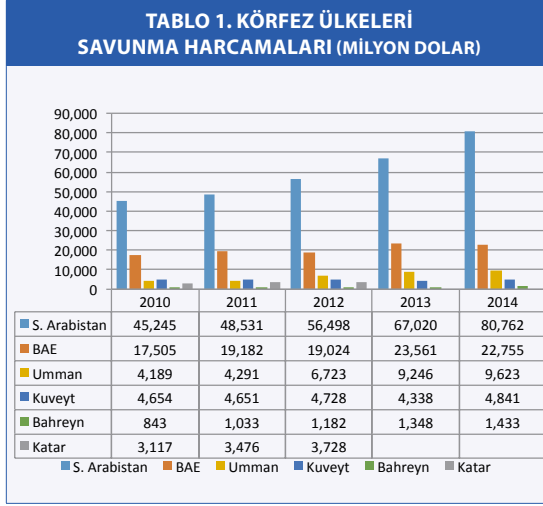
21. David D. Kirkpatrick, "3 Persian Gulf Nations Pledge \$12 Billion in Aid for Egypt", *The New York Times*, 13 Mart 2015.

22. "Saudi, UAE, Bahrain with Draw Qatar Envoys", *Al Jazeera*, 6 Mart 2014.

23. "Gulf States Reinstate Ambassadors to Qatar", *Al Jazeera*, 17 Kasım 2014.

24. "Trends in World Military Expenditure, 2014", *Stockholm International Peace Research Institute SIPRI*, (Nisan 2015), <http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1504.pdf>.

minin, gerek Mısır'da Sisi rejimine yaptığı finansal katkıyı gerekse de bölgede İhvan'a doğrudan veya dolaylı destek veren tüm aktörlerle arasında koyduğu mesafeyi bölgesel güvenlik risklerinin artmasıyla birlikte yeni bir değerlendirmeye tabi tuttuğunun belirtileri olduğu söylenebilir.

Kaynak: The Military Balance ve SIPRI verilerinden derlenmiştir.²⁵

ABD-İran yaklaşmasının oluşturduğu hassasiyet ve diğer bölgesel tehditler Riyad yönetiminin pozisyonunu değiştirmesine neden oldu. Kral Selman döneminin başlamasıyla Suudi Arabistan dış politikasındaki değişikliklerin başında İhvan'dan ziyade İran tehdidinin öncelenmesi burada belirleyici olan etkidir. Hiç şüphesiz Kral Selman'ın kraliyet yönetiminde yaptığı değişiklikler bu dönüşümün ilk habercisi gibiydi.²⁶ Suudi Arabistan'ın Türkiye ile yakınlık kurmaya çalışması bu minvalde daha anlaşılır olacaktır. Kral Selman Veliyaht Prens olarak görev yaptığı süre içerisinde Riyad yönetiminin Türkiye ile ilişkilerinden sorumlu idi. Dolayısıyla güvenlik bağlamında Türkiye ile yaklaşma-

25. "The Military Balance 2016", IISS, <https://www.iiss.org/en/publications/military-s-balance>; <http://www.sipri.org>.

26. Kral Selman Veliyaht Prens Mukrin'in yerine yeğeni (Sudeyri ailesinden) Muhammed bin Naif'i (55), Naif'ten boşalan II. Veliyahtlık koltuğuna ise oğlu Muhammed bin Selman'ı (30) atadı. Dışişleri Bakanlığına Kraliyet ailesinden olmayan Adil bin Ahmed el-Cubeyr getirildi. Suudi hanedanındaki Sudeyri etkisi için bkz. Muhittin Ataman, "Kral Abdullah Sonrası Dönemde Suudi Arabistan: Sudeyrielerin Geri Dönüşü", *SETA Perspektif*, Sayı: 88, (Ocak 2015).

sını bölgesel gelişmeler karşısında –özellikle Suriye meselesinde– destek sağlama arayışı olarak düşünebiliriz. Ancak belirtmek gerekir ki Suudi Arabistan'ın Türkiye ile yaklaşma çabası bölgesel düzen konusunda ideolojik bir uyumun neticesi değil bilakis güvenlik ihtiyacına yönelik acil müdahale ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Ayrıca Suudi Arabistan bölgede İran'ın nüfuzunu artırması karşısında dış politikada değişim sinyalleri vermesinin ardından İhvan'a yönelik argümanlarını, politika tercihlerini ve tutumunu yumuşatabileceğini gösterdi.²⁷ Dönemin Dışişleri Bakanı Suud Faysal, kendilerinin Müslüman Kardeşler teşkilatının tamamına değil, teşkilat içerisindeki küçük bir gruba karşı olduklarını söyledi. Faysal'ın İhvan hakkındaki bu ifadelerini, Suudi Arabistan'ın 2014 Mart ayında İhvan'ı "terör örgütü listesine" almasını da göz önünde bulundurarak değerlendirmemiz gerekmektedir. Hamas lideri ile Kardavi'nin Riyad'a davet edilmesi ve Yemen'de İslah ile temasa geçilmesi bu açıdan önem arz etmektedir.²⁸

Dolayısıyla Suudi Arabistan'ın bölge meseleleriyle ilgili bu iki hamlesinin sadece güvenlik riskleri bertaraf edilene kadar tercih edilen bir yaklaşma manasına gelmediğini söylemek mümkündür. Aslında bundan sonraki süreçte Körfez ülkeleri ile Mısır arasındaki güvenlik temelli ilişkileri belirleyecek olan İhvan ve İran'ın taraflar arasında makbul birer tehdit olarak görülmeleleridir. Özellikle Suudi Arabistan'ın İhvan'ı terör örgütü ilan ederek 3 Temmuz darbesinin ilk günkü azmiyle pozisyonunu sabitlemesi, elbette Mısır'ın da Körfez ülkelerinin İran'a yönelik hassasiyetlerine uygun davranmasını kolaylaştıracaktır. Aksi durumda ise Riyad yönetiminin başta Mısır ve Yemen'de olmak üzere diğer bölge ülkelerinde İhvan lehine bir yumuşamaya gitmesi, Kahire tarafından İran karşısında esnek tavır sergilenerek cevaplandı-

27. Mary Atkinson "Saudi Arabia Has 'No Problem' with Muslim Brotherhood: Foreign Minister", *Middle East Eye*, 11 Şubat 2015.

28. Mohammad Ali Musawi, "Saudi Arabia and Egypt: Friends or Foes?", *Al Araby al Jadeed*, 3 Ağustos 2015.

rılacaktır. Dolayısıyla İran ve İhvan üzerinden şekillenen ve tarafların birbirlerine karşı pazarlık motivasyonu olarak kullandıkları bir güvenlik yaklaşımı güvene dayalı, uzun vadeli ve çözüm üreten bir müttefiklikten ziyade güncel ve taktiksel adımlara mahkum, itimat edilmeyen bir ortaklık resmi ortaya koymaktadır.

Körfez ülkeleri Mısır'ın askeri gücüne, buna mukabil Mısır da Körfez ülkelerinin cömert yardımlarına ihtiyaç duymaktadır. Her ne kadar Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt'in Sisi rejiminin arkasında güçlü desteği olsa da en nihayetinde bölgesel bir güç olarak Mısır hazır kıta bir diplomatik angajman içerisinde olmayacaktır. Dolayısıyla KİK içerisinde de Sisi yönetimine bakışın değişebileceği ihtimalinin belirdiğini söylemek mümkündür. Yayımlanan ses kayıtları sonrasında KİK içerisinde rahatsızlık oluştuğunu da hatırlamak gerekmektedir.²⁹ Suudi Arabistan'ın yeni kralı ile birlikte dış politikada Mısır'a yönelik bakışın da değişebileceği göz önünde bulundurulduğunda, Körfez ülkelerinin yakın dönemde olmasa dahi orta vadede Mısır politikasında yenileme sinyali vermesi öngörülebilir. Aslında Körfez güvenlik politikaları açısından Sisi'nin hiçbir ağırlık oluşturmadığını ve Mısır diplomasisinin herhangi somut bir destek sağlayamadığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerinin bölgesel düzende geçiş sürecinin akışı içerisinde güvenlik ihtiyaçlarına göre yeni bir değerlendirme yapması kaçınılmazdır.

İRAN NÜKLEER ANLAŞMASI VE BÖLGESEL GÜVENLİK

Son yıllarda yaşanan güvenlik sorunlarına ilaveten bir de Obama yönetiminin İran'a yönelik askeri müdahaleden ziyade diplomatik çözüm çabalarıyla neticeye ulaşma yönündeki kararlılığı Körfez

ülkelerini oldukça rahatsız etti.³⁰ İran ile P5+1 ülkelerinin (BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri ve Almanya) 14 Temmuz'da imzaladıkları nükleer anlaşmayı –ABD yönetiminin baskısıyla– Körfez ülkeleri her ne kadar olumlu karşıladıklarını açıkladılarsa da, tarafların anlaşmaya bakış açıları oldukça farklıdır. Obama yönetimi nihai anlaşmanın sağlanmasıyla birlikte İran'ın daha kontrol edilebilir bir noktaya çekilmesi, özellikle ekonomik ambargoların kaldırılmasıyla uluslararası toplumla daha sağlıklı bir ilişki kurması ve elbette nükleer silah hususunda daha sıkı bir denetlemeye tabi tutulması amacını taşımaktadır.³¹ Buna mukabil Körfez ülkeleri ise İran ile imzalanan nükleer anlaşmanın bölgede İran'ın nüfuz alanını daha da genişleteceği, ekonomik kazanımlarını bölgesel yayılma araçlarına yönlendireceği ve böylelikle güçlenmiş bir İran'ın Körfez güvenliğini eskisinden daha yüksek seviyede tehdit eder hale geleceği yönünde güçlü bir kanaate sahiptir. Dolayısıyla nükleer anlaşmanın bölgesel istikrarı doğrudan tehlikeye atan bir süreci tetikleyeceği düşüncesindedirler. Bu açıdan Körfez ülkeleri için çift taraflı bir şüpheyi içeren bir süreç yaşanmıştır.

Birincisi, nükleer anlaşma ile birlikte iddia edilenin aksine İran'ın bölgesel hedefleri ve nükleer hırslarından vazgeçmeyeceği, dolayısıyla sınırlandırılmış bir İran'ın mümkün olmadığı kanaatidir.

İkincisi, çok özel bir ilişki içerisinde olunan ABD'nin artık gerekli savunma ve askeri angajmanlara yanaşmayacağına dair oluşan şüpheci.

İran ile varılan nükleer anlaşmanın temel gerilim sebebini oluşturduğu ABD-Körfez ülkeleri ilişkilerinin iyileştirilmesi ve İran ile ilgili kaygıların giderilmesi amacıyla Başkan Obama KİK üyesi ülke liderleriyle 13 Mayıs'ta Beyaz Saray'da, 14 Mayıs'ta da Camp David'de bir araya geldi.³²

30. Murat Yeşiltaş, "Nükleer Anlaşma, 'Yeni İran' ve Normalleşme Sancısı", *Star Açık Görüş*, 19 Temmuz 2015.

31. Hasan B. Yalçın, "İran Nükleer Müzakereleri", *SETA Analiz*, Sayı: 130, (Haziran 2015); Talha Köse, "İran Nükleer Mutabakatının Muhtemel Bölgesel Sonuçları", *SETA Perspektif*, Sayı: 110, (Temmuz 2015).

32. Dan Roberts, "Obama Summit with Arab Allies Begins Despite Saudi King's Absence", *The Guardian*, 14 Mayıs 2015.

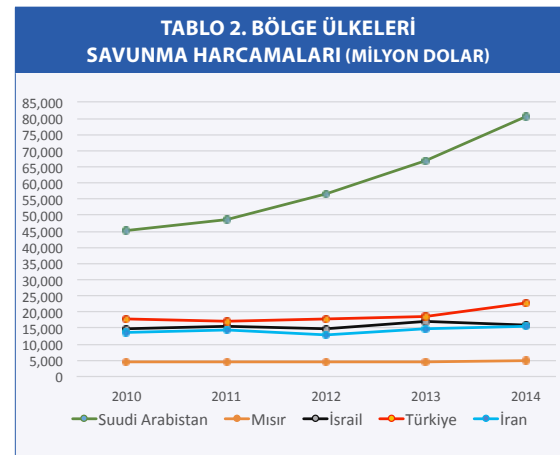
29. "Egypt's Sisi 'Planned to Demand' Cash from Gulf States", *Al Jazeera*, 13 Şubat 2015.

Ancak zirveye altı Körfez ülkesinden sadece Katar ve Kuveyt liderleri katılırken Suudi Arabistan, Bahreyn, Umman ve Birleşik Arap Emirlikleri liderleri katılmadılar. Kral Selman'ın zirveye katılmamasının sebebi Tahran ve Washington arasında yaşanan yumuşamaya bir tepkinin ve Obama'nın bölgedeki politikalarından duyulan rahatsızlığın tezahürüydü. Körfez ülkelerine İran tehdidinden ziyade kendi ülkeleri içerisindeki problemlere eğilmesi gerektiği yönünde telkinlerde³³ bulunan Obama aynı zamanda ciddi bir ikna çabası da sergiledi. Nükleer anlaşma sonrasında Eylül ayında Kral Selman Washington'a kapsamlı bir ziyaret gerçekleştirdi. Ziyareti takip eden aylar içerisinde olağanüstü rakamlara ulaşan silah satışlarının onaylanması, endişelerin dindirilmesi amacına matuf olduğu söylenebilir.

Elbette diğer başlıklarda olduğu gibi bu konuda da KİK üyelerinin nükleer anlaşmaya yönelik benzer tasarruflarda bulunmadığını söylemek mümkündür. Katar, Umman ve Dubai Emirliği İran'a karşı daha itidalli ve yakın tutum sergilemeye özen göstermekte ve nükleer anlaşmanın bölgesel gerilimin azalmasına yardımcı olacağını mütelaa etmektedirler. Nükleer anlaşma sonrası Umman'la İran arasında 60 milyar dolarlık gaz anlaşması imzalanması bunu ispatlar niteliktedir.³⁴ Umman, Tahran yönetiminin politikalarını kendi iç istikrarına tehdit olarak görmemekte ve Hürmüz Boğazı'nı paylaştığı komşusuyla iyi ilişkiler içerisinde olmak istemektedir. Hatta Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki (BAE) Dubai ve Abu Dabi'nin İran'a yönelik birbirinden farklı tutumlar sergilemeleri şaşırtıcı olmamaktadır.

Bu yakınlaşmanın bölgede özellikle Körfez ülkeleri tarafından en başından itibaren endişeyle izlendiğini tahmin etmek zor değildir. Bununla birlikte başta Körfez ülkelerinin güvenlik eksikliğinin ABD endeksli bir askeri mevcudiyet tarafından sağlanıyor olması ve petrole dayalı kü-

resel ekonomik bağımlılığı, küresel güç ABD'nin hilafına hareket etmesini imkansız kılmaktadır. 24 Kasım 2013'te İran ile P5+1 arasında nükleer programa ilişkin müzakerelerde geçici anlaşmaya varılmasından günümüze kadar Körfez ülkeleri, sadece ABD'den toplam 33,615 milyar dolar gibi yüksek meblağda silah alımı gerçekleştirmiştir. Bu meblağda 26,835 milyar dolar Suudi Arabistan'a, 4,665 milyar dolar BAE'ye, 1,965 milyar dolar Kuveyt'e ve 150 milyon dolar Bahreyn'e aittir.³⁵

Kaynak: The Military Balance ve SIPRI verilerinden derlenmiştir.³⁶

2014 yılında dünyanın en fazla silah ithal eden ilk on ülkesinin 28 milyar dolar harcadığını göz önünde bulundurduğumuzda Körfez ülkelerinin nasıl olağanüstü bir harcama yaptığına dair bir fikir sahibi olabiliriz.³⁷ Aynı yıl KİK üyesi ülkeler yaklaşık 113,7 milyar dolar, İran ise 15,7 milyar dolar savunma harcaması yaptı. Buradan da anlaşılacağı üzere Körfez ülkelerinin savunma harcamasında İran'a oranla yaklaşık yedi kat daha fazla bir bütçe kullandığını görmekteyiz. Hatta Tablo 2'de de daha net görüldüğü üzere sadece Suudi Arabistan'ın savunma harcaması bölgedeki diğer güçlü aktörler olan Türkiye, Mısır, İran ve İsrail'in toplamından dahi daha

33. Thomas L. Friedman, "Iran and the Obama Doctrine", *The New York Times*, 5 Nisan 2015.

34. "Iran, Oman Sign Deal to Study Sub-Sea Gas Pipeline", *Times of Oman*, 22 Eylül 2015.

35. Defense Security Cooperation Agency, <http://www.dsca.mil/major-arms-sales>.

36. "The Military Balance 2016", IISS, <https://www.iiss.org/en/publications/military-s-balance>; <http://www.sipri.org>.

37. Alan Tovey, "Charted: the World's Biggest Arms Importers", *The Telegraph*, 8 Mart 2015.

fazladır ve Arap Baharı'nın başlangıcından itibaren çok hızlı bir yükseliş seyri izlemektedir. Son yirmi yıl içerisinde toplamda 500 milyar dolar³⁸ gibi çok yüksek bir meblağda askeri harcama yapan Suudi Arabistan'ın önümüzdeki yıl bu artış trendini daha da hızlandırarak 100 milyar doların üzerine çıkarması muhtemeldir.

Körfez ülkeleri ABD yönetiminden güvenlik endişelerinin bertaraf edilmesi noktasında bir savunma ve güvenlik garantisi talep etmektedirler.³⁹ Ancak ABD yönetimi halihazırda silah satışı haricinde bu yönde bir adım atılmasını uygun görmediğini belirtmiş durumdadır. Daha doğru ifadeyle bu konuda Körfez ülkelerinin beklentilerini karşılayacak adımların atılmadığını söyleyebiliriz. Körfez ülkelerinin güvenlik ve istikrarının artırılmasına yönelik bölge stratejisi; Obama yönetiminin eğitim ve silah temini, NATO'nun ise "İstanbul İşbirliği Girişimi" ile "NATO dışı müttefik ülke" statüsü vermesi gibi adımlarla devam etmektedir.

GÜVENSİZLİK DİNAMİKLERİ VE KÖRFEZ ÜLKELERİNİN TEPKİSİ

Ulusal stratejinin dört temel ayağı olan ekonomik, askeri, siyasi ve psikolojik alanlarda⁴⁰ Körfez ülkelerinin çok ciddi meydan okumalarla karşı karşıya olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Körfez ülkeleri Arap Baharı süreciyle başlayan ve devlet dışı aktörlerin Ortadoğu'da etkinliğini artırmasıyla devam eden siyasi; petrol fiyatlarının düşmesi ve savunma harcamalarının yüksel-

38. John Hudson, "Israel: Go Ahead and Give the Gulfies Guns", *Foreign Policy*, 13 Mayıs 2015.

39. Bilal Y. Saab ve Barry Pavel, "A Fresh Start with the Gulf?", *Foreign Affairs*, 12 Mayıs 2015.

Burada 227.000'i Suudi Arabistan'a ait olmak üzere KİK ülkelerinin toplamda 368.100 askeri personeli bulunduğunu belirtmek gerekir. Detaylı bilgi için bkz: Anthony H. Cordesman, "The Arab-U.S. Strategic Partnership and the Changing Security Balance in the Gulf", *CSIS*, (Ekim 2015), s. 15.

40. David Jablonsky "Why is Strategy Difficult?", *US Army War College Guide to Strategy*, ed. Joseph R. Cerami ve James F. Holcomb, (2001), s. 143-156.

mesiyle ekonomik; Yemen, Suriye, DAİŞ ve İran tehdidi başta olmak üzere yakın coğrafyasında güvenlik tehditleriyle dolu olması bakımından askeri; nükleer anlaşma ile ABD güvenlik şemsiyesinin kaybedilme korkusunun oluşturduğu travma sebebiyle de psikolojik bakımdan sarsılmış ve tam bir güvensizlik hissiyatına savrulmuştur. Halihazırda oluşan güvensizlik hissiyatı ile bir yandan kendilerine yönelik tehditleri ve bu tehditlerin maliyetlerini en aza indirme çabasında olan Körfez ülkeleri diğer yandan bölgesel müttefikliğinin aleyhine olacak güvenlik angajmanlarına girmekten imtina etmemektedirler. Örneğin BAE, Körfez ülkelerinin güçlü desteğini alan Sisi rejimiyle birlikte Suriye konusunda oldukça tepki toplayan Rusya'yla yakın bağlar kurma yoluna gidebilmektedir.⁴¹

ABD'nin bölgedeki tercihlerinin oluşturduğu tehdidin giderilmesi konusunda her bir Körfez ülkesinin kendi ulusal güvenliğini daha fazla ön plana çıkardığı ve savunma harcamalarını artırdığı söylenebilir.

Bununla birlikte Körfez ülkelerinin güvenlik bağlamında yeni bir döneme girdiğine yönelik oldukça geniş bir söylemle karşı karşıyayız. ABD'nin bölgedeki tercihleri ve bu tercihlerin Körfez güvenliği konusunda oluşturduğu tehdidin giderilmesi için her bir Körfez ülkesinin kendi ulusal güvenliğini daha fazla ön plana çıkardığı ve savunma harcamalarını artırdığını söylememiz gerekir. Bahreyn'in İngiltere; Katar'ın Türkiye ve Fransa; BAE ve Suudi Arabistan'ın ise İngiltere, Fransa ve nükleer konusunda da Güney Kore ile birlikte hareket etmesi bir çeşitlilik arayışının tezahürüdür. Körfez ülkelerinin güvenlik konusunda ABD'ye

41. Caline Malek, "UAE and Russia Sign Deal for Enriched Uranium", *The National*, 15 Ekim 2015.

olan azami bağımlılığı son dönemde bir bunalım oluşturmuştur. Dolayısıyla Körfez ülkelerinin silah temini konusunda bir çeşitlendirmeye gitmesi gayet doğaldır. Özellikle 2015 yılında Körfez ülkelerinin Fransa ile oldukça yakınlaştığına şahit olmaktayız.⁴² Mayıs ayında ABD-KİK arasında gerçekleştirilen Camp David Zirvesi öncesinde bir araya gelen Konseyin Fransa Başkanı Hollande'ı zirveye davet etmesi ve yine Fransa ile yüksek meblağlı anlaşmaların imzalanması (iki adet nükleer reaktör ve havacılık alanını kapsayan –askeri amaçlı da kullanılabilen 23 adet Airbus H145 helikopterleri dahil– 12 milyar dolarlık anlaşma) bu yakınlığın yansıması olarak görülebilir.⁴³ Öte yandan, Fransa'nın ABD'nin alternatifi olamayacağı elbette Körfez ülkeleri de bilmektedir. Ancak acil güvenlik ihtiyaçlarını karşılayabilecek silah alımı ve finansal kapasitelerinin Avrupa ülkelerine yönlendirilmesi de bir çıkış stratejisi olarak belirlenmiştir. AB ülkeleri ve jeopolitik boyut bağlamında diğer küresel aktörler ABD'nin Körfez'deki imkan ve kabiliyetleriyle rekabet edecek durumda değildir. Körfez ülkelerinin de bunun farkında oldukları çok açıktır. Dolayısıyla bu çeşitlendirmeyi bir kopuş olarak değerlendirmemek gerekir. Bilakis ABD'nin Körfez ülkelerinin güvenliği noktasında oynadığı rol kendileri açısından son derece stratejik bir öneme sahiptir.

Bununla birlikte bölgesel güç boşluğunu kendi lehine doldurmak amacıyla Rusya'nın Körfez ülkelerinin yeni müttefiki olarak belirmesi ihtimali vardı. Hatta II. Veliht Prens Muhammed bin Selman'ın Haziran ayında Saint Petersburg'da Putin'le buluşması ve Suudi Arabistan ile Rusya arasında imzalanan yaklaşık 10 milyar dolarlık anlaşma bu amaca matuftu.⁴⁴ Bu, hem Körfez bölgesindeki

güç denkleminde Rusya'nın desteğinin alınması hem de Washington yönetimine ciddi bir uyarı mesajı olması bakımından değerli bir adım olarak görülmüştü. Kaldı ki Putin, iktidarının ilk yıllarından itibaren ekonomi alanı başta olmak üzere Körfez ülkeleriyle ilişkileri güçlendirmek niyetinde olduğunu belli ediyordu. Putin'in 2007 yılındaki Katar, Suudi Arabistan ve BAE ziyaretleri bu niyeti açıkça ortaya koymaktaydı.⁴⁵ 2015'in ikinci yarısında Suudi Arabistan veliahtları ile Kuveyt ve BAE emirlerinin Putin ile Rusya'da bir araya gelmeleri ve askeri konular dahil muhtevası geniş çeşitli anlaşmalar yapmaları aynı amacı haizdi. Ancak özellikle Suriye meselesinde Suudi Arabistan ve Rusya'nın karşıt taraflarda yer alması Körfez ülkeleri içerisinde Rusya'ya yaklaşım konusunda farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Bununla birlikte Körfez'de son dönemde biri Türkiye ile Katar diğeri ise Bahreyn ile İngiltere arasında imzalanan iki anlaşma Körfez güvenliğini önümüzdeki dönemde oldukça etkileyecektir. Bölgesel belirsizlikler altında Türkiye ile Katar siyasi alanda ulaştıkları iyi ilişkilerin benzerini askeri alanda da yakalama çabasıdadır. İki ülke arasında yapılan Yüksek Stratejik Komite ve Askeri İşbirliği anlaşması çerçevesince Türkiye Katar'da asker konuşlandırabilecek ve Katar da Türkiye'ye personel gönderebilecektir.⁴⁶ Körfez ülkeleri tarafından geleneksel olarak İran tehdidini dengeleyecek bir aktör olarak görülen Türkiye ile girilen bu angajman konjonktür sebebiyle makul bir girişim olarak kabul edilmiştir. Körfez ülkelerinin Doha'dan büyükelçiliklerini çektiği Mart 2014 döneminde böylesi bir adım atılmış olsaydı muhtemelen Körfez ülkelerinin tutumları ve tepkileri çok farklı olurdu. Dolayısıyla Katar ve Türkiye'nin zamanlama açısından doğru bir tercihte buldukları söylenebilir. Türkiye'nin savunma alanında faaliyet gösteren firmalarından

42. Julien Barnes-Dacey, "France: The Gulf Monarchies' New Best Friend", *Middle East Eye*, 27 Haziran 2015.

43. Bruce Riedel, "From Putin to Paris: Deputy Crown Prince Mohammed bin Salman Busy Solidifying Saudi Friendships", *The Brookings Institution*, 24 Haziran 2015, <http://www.brookings.edu/blogs/markaz/posts/2015/06/24-paris-france-diplomacy-saudi-arabia-riedel>.

44. Kathrin Hille, "Saudi Sovereign Fund to Invest \$10b in Russia", *Financial Times*, 6 Temmuz 2015.

45. Mark N. Katz, "Convergent Hopes, Divergent Realities: Russia and the Gulf in a Time of Troubles", *Arab Gulf States Institute in Washington*, 6 Kasım 2015, <http://www.agsiw.org/convergent-hopes-divergent-realities-russia-and-the-gulf-in-a-time-of-troubles>.

46. "Türkiye ve Katar Arasında Askeri İşbirliği", *Sabah*, 8 Haziran 2015.

biri olan BMC'nin yaklaşık yarısının Katar Silahlı Kuvvetleri'ne ait olması da kayda değerdir.⁴⁷

Aralık 2014 tarihinde İngiltere ve Bahreyn'in Mina Salman Limanı'nda kurulması planlanan bir deniz üssü konusunda anlaşmaları geniş yankı uyandırmıştır.⁴⁸ İngiltere, Körfez bölgesindeki askeri varlığını sürekli hale getirecek bu anlaşma ile stratejik bir hamlede bulundu. Aslında bu iki ülke açısından da oldukça stratejik bir anlaşmadır. Zira İngiltere Soğuk Savaş döneminde (1971) askeri olarak çekildiği bölgeye güçlü bir şekilde geri dönerken, Bahreyn de güvenlik angajmanında çeşitliliği yakalama fırsatı bulmuştur. Bu anlaşma, ABD 5. Filosu'na ev sahipliği yapan Bahreyn'in, iç siyasi bunalımlar sebebiyle gerginlik yaşadığı Washington yönetimine karşı yeni bir denge oluşturması bakımından önem arz etmektedir. Kraliyet donanmasının Körfez'deki kapasitesini güçlendirmesi, mevcut güvenlik dengesinin yeni bir görünüm kazanmasına sebep olmuştur.

Nükleer anlaşma sonrası özellikle Körfez ülkelerinin bölgesel politikalarında daha hırslı hareket etmesi de bu bağlamda değerlendirilmelidir. Bununla her ne kadar ABD ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilerde türbülans yaşansa da, İran nükleer anlaşması sonrasında Körfez ülkelerinin güvenlik endişelerinin giderilmesi için ABD'nin silah satışlarını hızlı bir biçimde onayladığı görülmektedir. Hatta ABD, Arap Baharı sürecinde yaşanan iç karışıklıklar sebebiyle Bahreyn'e uyguladığı silah ambargosunu bile dört yıl aradan sonra kaldırarak silah satışına onay vermiştir.

A. Refleksif Güç Kullanımı: Yemen Operasyonu

Yemen'de Arap Baharı sürecinde yaşanan siyasi dönüşüm sonrası ülkede siyasi istikrarın sağlanamamasında bölgesel aktörlerin tercihleri önemli rol oynadı. KİK çabalarıyla gerçekleştirilen siyasi dönüşüm aslında Körfez güvenliği açısından da

son derece önemliydi. 2009-2010 yıllarında Husilerle yaşanan olumsuz tecrübe de göz önünde bulundurulduğunda bu çaba daha da anlamlı hale gelmektedir.⁴⁹ Eylül 2014'te başkent Sana'a'yı ele geçiren ve güneye doğru ilerleyen İran destekli Husilerin durdurulması amacıyla Suudi Arabistan öncülüğünde başlatılan "Kararlılık Fırtınası" (26 Mart) ve ardından gelen "Umuda Dönüş" (21 Nisan) operasyonlarına BAE, Bahreyn, Katar, Kuveyt, Sudan, Fas ve Ürdün aktif bir biçimde, birçok bölgesel ve küresel aktör de dolaylı olarak (lojistik, istihbari ve silah) destek vermiştir.⁵⁰ KİK üyesi Umman operasyona katkı sunmazken, Mısır'ın desteği ise sözlü olarak çokça zikredilse de fiiliyatta sarıh bir biçimde görülmemiştir. Babü'l-Mendep Boğazı ve Süveyş Kanalı ulaşımı gibi Körfez güvenliğini doğrudan etkileyen bir konuma sahip Yemen'de Husilerin gerçekleştirdikleri darbe hem ülkedeki mevcut krizi derinleştirmiş hem de Körfez ülkelerinin modern tarihlerinde ilk defa güç kullanımı tercihiinde bulunmasına yol açmıştır.

Bu güç kullanımının refleksif olması; sahada gerekli ittifaklar kurulmaması, bir çıkış stratejisi belirlenmemesi ve operasyon sonrası muhtemel bir geçiş sürecine dair stratejik bir planlamanın yoksunluğundan kaynaklanmaktadır. Kara savaşı için gerekli olan destek öncelikle yakın müttefik ülkelerden (Mısır, Pakistan, Sudan, Fas ve Eritre), ikinci olarak da başta Latin Amerika olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinden getirilen paralı askerlerden sağlanmaya çalışılmıştır. Her ne kadar askeri envanter hususunda Körfez ülkeleri –yıllardır satın aldığı modern ve teknolojik silahlar sayesinde oldukça güçlü olsa da– nitelikli askeri personel noktasında ciddi bir sıkıntının olduğu muhakkaktır. Suudi Arabistan ile olan yakın bağları sebebiyle Pakistan'ın kara operasyonuna vereceği destek bu anlamda büyük bir beklentiydi. Ancak Pakistan açısından Yemen

47. "Katar Silahlı Kuvvetleri 'Bence de BMC' Dedi", *Milliyet*, 2 Haziran 2014.

48. "UK Says Signs Deal to Expand Naval Presence in Bahrain", *Reuters*, 5 Aralık 2014.

49. Veysel Kurt, "Devrim'den Askeri Müdahaleye Yemen", *SETA Analiz*, Sayı: 144, (Aralık 2015).

50. "Saudi Arabia Launches Air Strikes in Yemen", *BBC*, 26 Mart 2015.

operasyonu çok sıkıntılı ve bir o kadar da maliyetliydi. En başından itibaren Pakistan'ın mütereddit tavrı aslında bu sürecin içerisinde yer almak istemediğini açıkça ortaya koymaktaydı. Nihayetinde tarafsız kalmayı öngören Meclis kararıyla Pakistan ordusu da operasyona katılmadı.⁵¹

İlk kez Yemen'de gerçekleştirilen kapsamlı güç kullanımında, başta nitelikli personel olmak üzere Körfez ülkelerinin askeri kapasitelerinin yeterli düzeyde olmadığı görüldü.

İlk kez gerçekleşen bu kapsamlı güç kullanımında Körfez ülkelerinin başta nitelikli personel olmak üzere askeri kapasitelerinin yeterli düzeyde olmadığı görüldü. Dolayısıyla Körfez ülkelerinin askeri harcamalarıyla ters orantılı bir şekilde yetersiz personel sıkıntısı içerisinde olduğu açıkça ortaya çıktı. Mısır ile planlanan tatbikatların Yemen operasyonundan çok sonra ortaya çıkması dahi Körfez ülkelerinin operasyonla ilgili stratejik hesaplamalarda oldukça aceleci olduklarını net bir şekilde ortaya koymaktadır.⁵²

5 Eylül 2015'te Beyaz Saray'da Başkan Obama ile Kral Selman arasında gerçekleştirilen görüşmenin bir gün öncesinde Suudi Arabistan öncülüğündeki koalisyonun ordu deposuna düzenlenen saldırıda BAE'den 45, Suudi Arabistan'dan 10 ve Bahreyn'den 5 asker hayatını kaybetti. Bu Körfez ülkelerinin koalisyon olarak modern devlet tarihlerinde karşılaştıkları ilk büyük askeri kaybı.⁵³

Bununla birlikte burada değinilmesi gereken bir diğer husus ise İran dış politikasının bölgesel etki alanıyla ilgili hırsları üzerine olacaktır.

İran'ın Suriye, Irak, Lübnan ve Bahreyn ile ilgili kendisine doğal nüfuz alanları oluşturma çabası, dış politikası açısından kısa vadede sonuç vermiştir. Ancak bu sonucun aynı zamanda ve aynı hızla İran karşısında konumlanan ve kapsamı bakımından Ortadoğu tarihi içerisinde mühim sayılabilecek bir koalisyonun oluşmasına da neden olduğu akılda tutulmalıdır.

26 Mart'ta Husilere yönelik hava harekatı başlatılmasının üzerinden dokuz ay geçmesine rağmen Körfez ülkeleri açısından Yemen'de belirlenen hedeflere ulaşıldığını söylemek mümkün değildir. Her ne kadar hava operasyonları devam ediyor olsa da gerek Husilerin gerekse el-Kaide ve DAİŞ'in operasyonel kabiliyetleri oldukça üst seviyededir. Abdurrabbu Mansur Hadi'nin ülkede tekrar cumhurbaşkanı olması ve düzeni sağlaması için gerekli olan askeri üstünlük de sağlanabilmiş değildir. Mart ayından itibaren Riyad'da bulunan Cumhurbaşkanı Hadi'nin Eylül ayında Aden'e gelmiş olması bu çerçevede net bir tablonun ortaya çıktığını göstermemektedir.⁵⁴ Suudi Arabistan'ın güney sınırının Yemen tarafında önemli ölçüde kontrolü elinde bulunduran Husilere karşı başlattığı operasyonun silah alımlarını artırması nedeniyle ortaya çıkan yüksek maliyet de dikkat çekmektedir.

Bundan sonraki süreçte Yemen'in Körfez güvenliğine ne ölçüde bir tehdit kaynağı olacağını değerlendirmek için birkaç hususu göz önüne almak gerekir.

İlk olarak, ekonomisi oldukça zayıf ve halkın gelir düzeyinin çok düşük olduğu Yemen'de siyasi istikrarsızlığın iç savaşa evrilmesiyle beraber KİK için güvenlik tehdidinin kendisine yönelme riski oluşmuştur. Aslında bunu bir bakıma nükleer anlaşma sonrası İran'la süregelen jeopolitik güç mücadelesine üretilmiş bir cevap olarak görmek daha doğru olacaktır. Yemen, bölgede İran tehdidine cevap üretilebilecek en makul mücadele alanıdır ve bölgedeki diğer çatışma alanlarında psikolojik üstünlüğü ele geçirmek için de önemli bir adım-

51. "Yemen Conflict: Pakistan Rebuffs Saudi Coalition Call", BBC, 10 Nisan 2015.

52. "Egypt-Saudi Discuss Joint Military Exercise Amid Yemen War", Al-Araby al-Jadeed, 15 Nisan 2015.

53. "UAE in Three-Day Mourning After 45 Soldiers Killed in Yemen", Middle East Eye, 5 Eylül 2015.

54. "Yemen's Exiled President Returns to Aden", Al Jazeera, 17 Kasım 2015.

dır. Dolayısıyla burada Husilerin ilerleyişi Körfez ülkeleri açısından İran'a en çabuk ve en makul alanda cevap üretme imkanını sağlamıştır. Zira başka bir çatışma alanına hem doğrudan müdahil olmanın imkanı hem de böyle bir vekalet savaşının koşulları mümkün bulunmamaktadır. Dolayısıyla ilk kez gerçekleşen bu kapsamlı güç kullanımında onurlu bir çıkış için gerekli olan "makul" zaferin elde edilmesine çalışılacaktır. Bu aynı zamanda nüfusunun büyük çoğunluğu gençlerden oluşan Körfez ülkelerinin ulusal kimliklerini tahkim etmek açısından da önem taşımaktadır.

İkincisi, güney batısında bulunan Taiz üzerinde çatışmaların devam ettiği Yemen'de temel olarak çatışmadan çözüme giden yol sahadaki herhangi bir tarafın tamamen üstünlüğü ele geçirip yönetimi kontrolü altına almasıyla gerçekleşmeyecektir. Daha ziyade çözüm İran-Suudi Arabistan ve elbette ABD başta olmak üzere diğer aktörlerin bölgesel düzenin Yemen ayağında sulh aşamasına geldiğine dair ikna olmalarından geçmektedir.

Üçüncüsü, koalisyon güçleri tarafından Temmuz ayında Aden Husilerden geri alınmıştır ancak bu süreçte Yemen el-Kaidesi ve DAİŞ hareket alanını genişletme imkanı bulmuştur. Bu örgütler koalisyon destekli Cumhurbaşkanı Abdurabbu Mansur Hadi yanlısı Halk Direniş Güçleri (HDG), devrik Cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih güçleri ile Şii Ensarullah Hareketi (Husiler) arasındaki güç mücadelesinden doğan boşluğu iyi değerlendirmiştir. Bu minvalde Yemen'de taraflar arasında sükunet sağlansa dahi sahadaki el-Kaide ve DAİŞ gerçeği artık çok farklı düzlemde. Nitekim DAİŞ'in Aden Valisi Cafer Muhammed Saad'ı suikast düzenleyerek öldürmesi bu düzlemin ispatı olarak gösterilebilir.⁵⁵ Dolayısıyla Körfez ülkeleri açısından bu örgütlerin Yemen'de etkinlik alanlarını artırması Husilerin oluşturduğu tehditten daha tehlikelidir. Bu açıdan BM himayesinde taraflar arasındaki barış görüşmelerinde terör tehdidinin taraflar arasında uzlaşma vesilesi olması dahi muhtemeldir.

55. "Aden Valisi Öldürüldü", Al Jazeera Türk, 6 Aralık 2015.

Son olarak, halihazırda Körfez ülkeleri için en gerilimli alan olan Yemen'de temel bir açmaz bulunmaktadır. Yemen'de netice alabilmek için İslah ile temas kurmak ve işbirliği yapmak kaçınılmaz olsa da bu temasın sağlanması Mısır'ın özellikle jeopolitik güç mücadelesindeki desteğine ket vurması ve ilişkilerin gerginleşmesi potansiyeline sahiptir. Suudi Arabistan'ın Yemen özelinde İslah ile ilişkisini yeniden tanımlaması, aynı zamanda başta Mısır olmak üzere bölgedeki ülkelere yönelik pozisyonunu da değiştirmesi zorunluluğunu getirebilir. Bu bağlamda Kral Selman için Yemen meselesinin hem bölgesel hem de küresel düzlemde bir test niteliği taşıdığı vurgulamamız gerekmektedir. İktidarının hemen başında böyle bir meydan okumayla karşılaşarak askeri seçenekleri tercih etmesinin, Kralın bu raddeden itibaren bölgedeki ittifak tercihlerini de değiştirebilecek bir süreç olduğunu söyleyebiliriz.

Mevcut güç kapasiteleri bakımından her ne kadar Yemen denklemine Husiler ve devrik lider Salih destekçileri avantajlı konumda bulunsalar dahi KİK ülkelerine sınır ötesi gerilim oluşturabilecek hedefleri olmadığı aşıkardır. Ülkede istikrarsızlığın devam edeceğini ve Husilerin kazandıkları mevziyi kaybetmemek adına ciddi bir direnç ortaya koyacaklarını söyleyebiliriz. Körfez ülkelerinin Yemen'de üstlendikleri risklerin telafi edilmesi zor olabilir. DAİŞ ve el-Kaide'nin Yemen'de oluşturduğu yeni durumla birlikte ülkedeki şiddet sarmalı ve siyasi istikrarsızlığın daha da artacağını söylemek mümkündür. Kısa vadede Körfez güvenliğini en yoğun şekilde tehdit edecek gelişmelerin Yemen üzerinden yaşanması söz konusu olabilir.

B. Ortak Ordu İnisiyatifi ve Silahlanma

Mücavir coğrafyasının tam bir istikrarsızlık sarmalı içerisinde olması KİK üyesi ülkeleri güvenlik temelli yeni yapılanmalar oluşturmaya sevk etmiştir. DAİŞ tehdidi, Irak, Suriye, Yemen ve bölgesel etki bağlamında geleneksel İran tehlikesi sebebiyle Körfez ülkeleri bir dizi tedbir almayı uygun görmüştür. BAE'de İnterpol benzeri bir polis gücü (KİK-Pol) kurulması ve Bahreyn'de

konuşlandırılacak bir deniz gücünün oluşturulması bu tedbirlerin sadece bir parçasıdır. Bunun yanında 2013'te Suudi Arabistan'ın önerisi olarak ortaya çıkan ve Riyad'da yaklaşık yüz bin askerden müteşekkil NATO benzeri bir yapılanma olması planlanan "Ortak Askeri Komutanlık" ile ilgili çalışmaların hızlandırılması gibi kararlara binaen; Kuveyt Emirinin de zirvede dillendirdiği Körfez İşbirliği Konseyi'nden Avrupa Birliği benzeri bir yapı olması planlanan "Körfez Birliği"ne geçilmesi fikri gündeme gelmiştir.⁵⁶

Bununla birlikte Mısır'ın Şarm el-Şeyh kentinde 29 Mart'ta toplanan 26. Arap Birliği Zirvesi'nde alınan "Ortak Arap Gücü" kararı belirsizliğini korumaktadır. Yemen operasyonu ile iyice ön plana çıkan ortak ordu fikri çok arzulu bir şekilde dile getirilse de böyle bir oluşumun muhtevası ve işleyişi bakımından çok fazla çözüm üretebileceğini söylemek mümkün değildir.⁵⁷ Zira çok dinamik bir yapıya sahip olduğu bilinen Ortadoğu'da her ülke yüzleştiği tehdit karşısında ortak orduya müstefit olmaya çalışacak ve bu da farklı çıkar denklemleri içerisindeki Ortadoğu'yu çıkmaza sürükleyecektir. Kaldı ki Mısır ve Suudi Arabistan arasında kurulacak ordunun nerede, nasıl ve kim tarafından idare edileceğine dair bir ayrışmanın bulunması sebebiyle bu girişimin akim kalacağı tahmin edilmektedir. Körfez teşekkülü olan "Yarımada Kalkanı Gücü" nün (Peninsula Shield Force) etkisizliği de bu minvalde önemli bir göstergedir.

Yemen müdahalesinin başlamasının hemen akabinde kara harekatı için gerekli olan nitelikli askerlerin Pakistan ve Mısır'dan temin edileceğine yönelik derin bir inanç vardı. 1980 sonrasında binlerce Pakistanlı asker Suudi Arabistan'a konuşlanmıştı ve iki ülke arasında çok yakın ilişkiler mevcuttu. Elbette Navaz Şerif'in on yıl Riyad'da sürgünde kalması da bu beklentiyi yükseltti. Ancak önce Pakistan'ın meclis kararı ile Yemen müdahalesine katkıda bulunmayacağını belirtmesi ve

ardından Mısır'ın isteksiz pozisyonu neticesinde desteğinin sadece sözlü beyanlarla sınırlı kalması Körfez ülkeleri için alarm zillerinin çalmasına neden oldu. Aslında Yemen'de yaşanan askeri kapasite sorunu bile başlı başına Körfez güvenlik yapılanmasının sınırlarını ortaya koymasından oldukça net bir tablo resmetmektedir. Körfez ülkeleri nitelikli askeri personel eksikliğini kapatmanın yöntemi olarak paralı asker kullanımını benimsemiştir. Bilhassa Birleşik Arap Emirlikleri'nin Latin Amerika başta olmak üzere dünyanın çeşitli bölgelerinden paralı askerler istihdam etmesi dikkat çekmektedir. Arap Baharı sürecinde başlayan paralı asker kullanımını son olarak Yemen müdahalesinde tekrar tercih edildi. Yaklaşık 450 paralı asker konuşlandırıldığı Yemen'de özellikle FARC tecrübesi sebebiyle Kolombiyalı paralı askerlerin tercih edildiği ve ülkelerinde kazandıkları ücretle mukayese edildiğinde Latin Amerikalı askerlerin bu görev için kolay ikna oldukları belirtilmektedir.⁵⁸ Bununla birlikte Sudan ve Eritre gibi Afrika ülkeleri vatandaşlarının da bu yapının içerisinde yer aldığını belirtmekte fayda vardır.

Tüm bunlarla birlikte nitelikli asker problemi için çeşitli arayışlar da devam etmektedir. Yemen operasyonunun sürdüğü bir ortamda Suudi Arabistan Krallığı'nın genel müftüsü ve Büyük Alimler Kurumu Başkanı olan Şeyh Abdülaziz bin Abdullah el-Şeyh, Cuma vaazında zorunlu askerliğin uygulanması gerektiğini savunarak, "Yeni neslin kendi dini ve vatanı için güçlü bir zırh olabilmesi için ülkedeki tüm gençlere zorunlu askerlik uygulanmasına geçilmesini, bunun sorumlu ve güçlü bir neslin oluşturmasına katkısı olacağını" vurgulamıştır.⁵⁹ Suudi Arabistan'da geçen yıl Ağustos ayında milli savunma bakanı olan Prens Mutaib bin Abdullah bu yöndeki teklifi reddetmiştir. BAE 2014 yılı Ağustos'unda ve Katar da dört ay sonra Aralık ayında zorunlu as-

56. Fahd Al-Zayabi, "Gulf Leaders Announce Joint Naval, Police Forces", *Asharq Al-Awsat*, 10 Aralık 2014.

57. "Arab League Agrees to Create Joint Military Force", BBC, 29 Mart 2015.

58. Emily B. Hager ve Mark Mazzettinov, "Emirates Secretly Sends Colombian Mercenaries to Yemen Fight", *The New York Times*, 25 Kasım 2015.

59. "Suudi Müftüden Zorunlu Askerlik Çağrısı", Dünya Bülteni, 11 Nisan 2015.

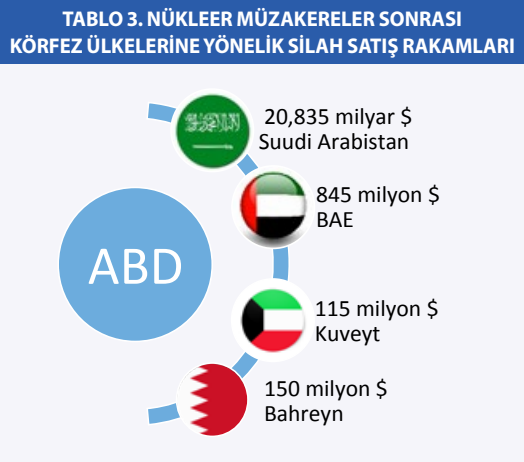
kerlik uygulamasını başlatmıştı. Kuveyt ise 2017 yılında zorunlu askerlik uygulamasına geçeceğini açıklamıştır.⁶⁰

Petrol fiyatlarında yaşanan düşüşe rağmen Körfez ülkeleri istikrarsızlık sarmalı ortasında bölgede güvenlik ihtiyaçlarını öncelemek mecburiyetinde kalmıştır. Makroekonomik hedeflerini yüksek petrol fiyatları üzerinden hesaplayan ülkeler bütçe planlarını revize etmekle birlikte güvenlik ihtiyaçlarına binaen artan savunma harcamalarının ekonomileri üzerinde oluşturduğu olumsuz etkileri yüklenmişlerdir. Elbette Yemen, DAİŞ, Suriye ve geleneksel İran tehdidi savunma harcamalarını etkileyen en önemli faktörler olmuştur.

Suudi Arabistan 2014 yılında 6,4 milyar dolar ile silah ithal eden ülkeler sıralamasında 5,57 milyar dolar harcayan Hindistan'ın önüne geçerek ilk sıraya yükselmiştir. Silahlanmaya ciddi rakamlar harcayan bir diğer Körfez ülkesi BAE ise bir önceki yıla göre bir basamak düşerek dördüncü sıraya gerilemiştir. 2014 yılında Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri silah ithalatına yaklaşık olarak 8,6 milyar dolar harcamıştır. Bu rakam Avrupa ülkelerinin toplam harcamalarından bile fazladır.⁶¹ Arap Baharı sürecinden itibaren Körfez ülkelerinin devasa silah alım anlaşmaları yaparak konvansiyonel gücünü artırma çabasında olduğunu belirtmek gerekmektedir. Sadece Suudi Arabistan 2010-2014 yılları arasında ABD'li firmalardan 90 milyar doların (F-15 savaş uçakları, Patriot füzeleri, zırhlı araçlar ve küçük bombalar) üzerinde silah alımında bulunmuştur.⁶² İlave olarak Suudi Arabistan bu dönem içerisinde İngiltere'den 45 savaş uçağı, İspanya'dan 4 yakıt ikmal uçağı, Fransa'dan 6 ikmal uçağı ve Kanada'dan 600'ün üzerinde zırhlı araç almıştır.⁶³

Bununla birlikte son dönemde mevcut olan ancak İran nükleer anlaşmasıyla zirve noktasına

ulaşan Körfez ülkelerinin ABD politikalarına olan tepkisi aynı zamanda silahlanma konusunda da çeşitlilik arayışına yönelmesine sebep olmuştur. Bu nedenle Katar, Fransa'dan 7,1 milyar dolar değerinde 24 adet Rafale savaş uçağı almıştır. Anlaşma uyarınca Fransa 36 Katarlı pilot ve 100 teknik personeline de eğitim verecektir.⁶⁴ Suudi Arabistan yine Fransa'dan Lübnan'a teslim edilmek üzere 3 milyar dolarlık silah alımında bulunmuştur. İlave olarak Kuveyt, 28 adet Eurofighter Typhoon savaş uçağı için (Eurofighter konsorsiyumu İtalya, İngiltere, Almanya ve İspanya'dan müteşekkildir) 8 milyar avroluk ve Fransa ile 24 adet Caracal helikopter ile birlikte silah, askeri araç ve mühimmat içeren yaklaşık 2,5 milyar avroluk alım gerçekleştirmiştir.⁶⁵ Bu bağlamda Suudi Arabistan ile Türkiye'nin ASELSAN ve TAQNIA DST şirketleri vasıtasıyla savunma alanında işbirliğine gitmesi de kayda değer bir gelişmedir.⁶⁶

Kaynak: Defense Security Cooperation Agency Major Arms Sales sitesinden derlenmiştir.⁶⁷

Yıl içerisinde her ne kadar Suudi Arabistan ile ABD arasında nükleer anlaşma dolayısıyla ciddi krizler yaşandığı müşahade edilse de silah ticareti hususunda bu gerilimle tezat teşkil eden

60. "Saudi Cleric Calls for Military Conscription", Al-Araby al-Jadeed, 11 Nisan 2015.

61. "Saudi Arabia Becomes World's Biggest Arms Importer", The Guardian, 9 Mart 2015.

62. Anthony H. Cordesman, "The Arab-U.S. Strategic Partnership and the Changing Security Balance in the Gulf", CSIS, (Ekim 2015), s. 15, 35.

63. "Suudi Arabistan Savaş Hazırlanıyor", A Haber, 26 Haziran 2015.

64. John Irish ve Cyril Altmeyer, "France and Qatar Seal \$7 billion Rafale Fighter Jet Deal", Reuters, 30 Nisan 2015.

65. "Kuwait, France Agree Helicopter Deal: Paris", France 24, 21 Kasım 2015.

66. "ASELSAN, Suudi Arabistan'da Şirket Kuruyor", NTV, 23 Kasım 2015.

67. Defense Security Cooperation Agency, <http://www.dsca.mil/major-arms-sales>.

bir tablonun ortaya çıktığını görmekteyiz. Tablo 3'ten anlaşılacağı üzere 2015 yılında diğer Körfez ülkeleriyle mukayese edilemeyecek düzeyde ABD'den silah alımı gerçekleştiren Suudi Arabistan'ın, İran karşısında somut güvenlik taahhütleri beklentisini bu şekilde karşıladığını söyleyebiliriz. ABD'nin onayladığı silah satış anlaşmalarına baktığımızda Suudi Arabistan'ın 20,835 milyar dolar, Birleşik Arap Emirlikleri'nin 845 milyon dolar, Kuveyt'in 115 milyon dolar ve Bahreyn'in 150 milyon dolar değerinde silah aldığını görmekteyiz. Özelde Yemen'de Husilere yönelik operasyon ve genelde ise DAİŞ ve İran tehditleri göz önünde bulundurulduğunda bu tehditler karşısında güvenlik endişesi sarmalına kapılan Riyad yönetiminin bu yıl beklentilerin çok üstünde bir savunma harcaması yapacağını öngörebiliriz.

Yukarıda belirtildiği gibi silahlanmada tedarikçi çeşitlendirmesine gidilse de ABD ile stratejik ilişkilerin koparılmasına dikkat edilmektedir. İran nükleer anlaşması sonrasında Suudi Arabistan, Lockheed Martin (ABD) tarafından üretilen 11,25 milyar dolar değerinde dört Littoral kıyı muharebe gemisi, 5,4 milyar dolar değerinde 600 Patriot-PAC3 hava savunma füzesi almıştır. Bununla birlikte 1,29 milyar dolar değerinde akıllı bomba olarak nitelenen lazer güdümlü 5200 Paveway II'nin GBU-10 ve GBU-12 türleri ve 1.100 adet daha uzun menzilli Paveway III GBU-24 modeliyle birlikte yaklaşık 19.000 bomba almıştır.⁶⁸ Ayrıca Mayıs ayında 1,9 milyar dolar değerinde 10 adet Sikorsky MH-60R Seahawk helikopter alımında bulunmuştur.⁶⁹

Bu açıdan bakıldığında 2015 yılı Suudi Arabistan ile ABD siyasi ilişkileri açısından çok zor bir süreç iken, silah ticareti ve ekonomik ilişkiler bakımından ise oldukça olumlu bir döneme işaret etmektedir. 2015 yılında Körfez ülkelerinin toplamda yaptıkları silah ithalatı ve savunma harcamaları muhtemelen benzeri görülmemiş

bir seviyeyi yakalayacaktır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, KİK üyesi ülkelerin bu silah alımlarını koordineli ve stratejik bir güvenlik politikasına istinaden gerçekleştirmemiş olmalarıdır. Her ülke kendi ikili ilişkileri ve tekil güvenlik planlarına göre hareket ettiğinden toplamda büyük bir meblağ harcamaktadırlar. Tabii olarak bu koordinasyonsuzluktan misliyle kazanç sağlayan taraf ise silah tedarikçileridir. Ayrıca ABD ile Körfez ülkeleri arasındaki silah alım müzakerelerinde bölgesel güç dengesinin korunmasına dikkat eden Washington yönetiminin özellikle İsrail aleyhine olabilecek bir durumdan kaçındığını belirtmemiz gerekir.

C. DAİŞ Tehdidi

DAİŞ, Sünni monarşi yönetimlere sahip Körfez ülkeleri için siyasi ve askeri bir tehdit olmakla birlikte aynı zamanda ve daha da önemli ölçüde ideolojik bir tehdittir. DAİŞ, biat kavramı üzerinden Körfez ülkelerindeki monarşilerin siyasi meşruiyetlerinin geçersiz olduğunu, dolayısıyla Müslümanların otoriteye karşı ayaklanmaları gerektiğini iddia etmektedir. DAİŞ lideri Ebu Bekir Bağdadi, yayımlanan konuşmalarında sık sık Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerini Batı'nın işbirlikçisi olarak nitelemekte ve çeşitli tanımlamalar yaparak destekçilerine açık bir şekilde hedef göstermektedir.⁷⁰ Dolayısıyla Körfez ülkeleri DAİŞ saflarında savaşan vatandaşlarının ülkelerine geri dönmeleri ve sansasyonel eylemlerde bulunmaları korkusunu yaşamaktadırlar.

Körfez ülkeleri –Umman hariç olmak üzere–⁷¹ DAİŞ ile mücadelede en başından itibaren desteklerini sundular.⁷² Hava hareketlarına katılım ile gerçekleşen bu destek, hem Yemen mü-

68. Andrea Shalal, "U.S. Approves \$1.29 Billion Sale of Smart Bombs to Saudi Arabia", Reuters, 16 Kasım 2015.

69. Jeremy Binnie, "US Approves MH-60R Maritime Attack Helicopter Sale to Saudi Arabia", *IHS Jane's 360*, 20 Mayıs 2015.

70. Raya Jalabi "ISIS Releases Audio Message Purportedly from Abu Bakr al-Baghdadi", *The Guardian*, 14 Mayıs 2015.

71. Umman KİK ülkeleri içerisinde İran ile en yakın ilişkilere sahip ülkedir. Bölgesel ve küresel gerilimlerle ilgili daha ziyade arabulucu bir rol üstlenmektedir. ABD ve İran arasındaki nükleer görüşmelerin Umman'da yapılmış olması bu role bir örnek olarak gösterilebilir.

72. Frederic Wehrey, "Gulf Participation in the Anti-Islamic State Coalition: Limitations and Costs", The Carnegie Endowment, 23 Eylül 2014, <http://carnegieendowment.org/syriaincrisis/?fa=56710>.

dahalesinin ortaya çıkması hem de DAİŞ tehdidinin Suudi Arabistan ve Kuveyt örneklerindeki gibi cami bombalama eylemleriyle görünür olmasıyla birlikte zayıflamış durumdadır. BAE Mart, Bahreyn Şubat ve Suudi Arabistan Eylül ayından beri DAİŞ'e yönelik hava operasyonlarına katılmamaktadır.⁷³

Bununla birlikte DAİŞ gerçekleştirdiği bombalı eylemler ve saldırılarla Körfez ülkeleri için ne denli büyük bir tehdit olduğunu ortaya koymuştur. Yaklaşık bir aylık süre zarfında Suudi Arabistan'ın el-Katif bölgesindeki İmam Ali (22 Mayıs) ve Dammam bölgesindeki İmam el-Sadık (29 Mayıs) ve Kuveyt'in el-Savaber bölgesinde İmam el Sadık (26 Haziran) camilerine gerçekleştirilen bombalı saldırılarda 52 kişi hayatını kaybederken yüzlerce kişi de yaralanmıştır.⁷⁴ Bu üç saldırıda da Şii Müslümanların yoğun olarak bulunduğu bölgelerdeki camilerin hedef olarak seçilmesi DAİŞ'in Şiiliği sapkın bir öğreti olarak görmesiyle birlikte Körfez ülkelerinin iç istikrarına yönelik sınır uçlarını da harekete geçirebilecek ve İran'la bölgesel gerginliği artırabilecek potansiyel ortaya koyması bakımından önem arz etmektedir. 11 Eylül saldırılarını gerçekleştiren 19 kişiden 15'inin Körfez kökenli olması ve DAİŞ'in ortaya çıkmasıyla birlikte radikalizmin yaygınlaşması ABD ve uluslararası toplumun baskısının artmasına neden olmuştur. Operasyonlara katılımı bu açıdan da değerlendirmek mümkündür.

Tabii burada Suriye özelinde DAİŞ'ten ziyade Esed rejiminin tehdit olarak öncelenmesi de bir başka unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda Körfez ülkeleri kendi iç istikrarını doğrudan hedef konumuna getirmek istemekte ve DAİŞ'e yönelik daha tedbirli bir pasifizm politikası tercih etmektedir. Bu açıdan DAİŞ tehdidinin öncelenmesi konusunda ABD ile yaklaşım farkı bulunmaktadır. Zira DAİŞ'in yoğun propaganda faaliyetlerinin kendi nüfusla-

rı üzerinde de etkili olduğu gerçeği düşünüldüğünde tehlikenin içeriye taşınma riski ciddi bir ihtimal olarak belirmektedir.

Bununla birlikte, Körfez ülkelerinin DAİŞ tarafından tehdit edilmesinde önemli bir unsurun da, bu ülkelerde konuşlu bulunan ABD askeri varlığı ve bizzat Körfez'in uluslararası koalisyon içerisinde yer alması olduğu söylenebilir. Ayrıca bu tehdidin dahili bir şekilde bürünmesi yüksek maliyetleri de beraberinde getirmektedir. Nitekim cami saldırıları bu minvalde değerlendirilmelidir. Dolayısıyla Körfez ülkeleri DAİŞ'in söylem ve eylemlerinin vatandaşlarına ulaşmasından çekinmekte ve etki kanallarının kapanması için çeşitli cezai uygulamalara yönelmektedir. DAİŞ ile bağlantılı oldukları gerekçesiyle BAE 41, Kuveyt 4 ve Suudi Arabistan yaklaşık 1.000 kişiyi tutuklamıştır.⁷⁵ Ayrıca DAİŞ'e katılan vatandaşlarına ülkeye geri dönmeleri konusunda çağrı yaparak, dönmedikleri takdirde hapis ve vatandaşlıktan çıkarma gibi cezalar uygulamaktadırlar. Ancak burada Suudi Arabistan'ın yeterli düzeyde tedbir almadığına dair iddialar da mevcuttur. Buna örnek olarak ABD basınında çıkan, DAİŞ ile Suudi Arabistan'ın aynı felsefi birikimden beslendiklerine, dolayısıyla katılımların önüne geçebilmek adına Riyad yönetiminin daha fazla önlem alabileceğine dair iddialar gösterilebilir.⁷⁶ Hatta Almanya Şansölyesi Angela Merkel'in yardımcısı Sigmar Gabriel de Suudi Arabistan'ın finansal desteklerinin aşırıcılığa olanak sağladığı uyarısında bulunmuştur.⁷⁷

Özellikle Suudi Arabistan, Bahreyn ve Kuveyt'te mezhebi gerilimler çok kolay bir şekilde manipüle edilebilir ve bu mezhebi gerilimler bu ülkelerde iç istikrarsızlıklar yaşanmasına neden

75. Lori Plotkin Boghardt, "Battling ISIS and Beyond in the Gulf", The Washington Institute, 6 Ağustos 2015, <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/battling-isis-and-beyond-in-the-gulf>.

76. Kamel Daoudnov, "Saudi Arabia, an ISIS That Has Made It", *The New York Times*, 20 Kasım 2015; Thomas L. Friedman, "Our Radical Islamic BFF, Saudi Arabia", *The New York Times*, 2 Eylül 2015.

77. Milena Veselinovic, "Angela Merkel's Deputy Accuses Saudi Arabia of Sponsoring Extremism", CNN, 8 Kasım 2015.

73. Bruce Riedel, "In the Battle Against IS, Where is the Arab Coalition?", *Al Monitor*, 18 Kasım 2015.

74. İbrahim al-Hatvani "The Islamic State is Coming for the Gulf", *Al Monitor*, 9 Temmuz 2015.

olabilir. Sünni ve Şii Müslümanların ülkede barış içerisinde yaşadığı ve Bahreyn ile mukayese edildiğinde herhangi bir büyük ayrışmanın rastlanmadığı Kuveyt'in DAİŞ tarafından hedef olarak seçilmesi dahi bu anlamda mühim bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuveyt ve Suudi Arabistan'da gerçekleşen intihar saldırılarının ardından nüfusun çoğunluğunu Şiilerin oluşturduğu Bahreyn, ülke içerisindeki görece sükunetin pamuk ipliğine bağlı olması hasebiyle muhtemel bir saldırıya karşı güvenlik tedbirlerini artırmıştır. Elbette bu tedbirlerin sıklaştırılmasında Bahreyn kökenli ve DAİŞ'in önemli isimlerinden Turki al-Binali'nin Kuveyt'ten sonraki hedef olarak Bahreyn'i işaret etmesinin payı büyüktür. Bahreyn'de yaklaşık dört yıldır ritmini kaybetmeden devam eden Şii muhalefetin gösterileri ve muhalefetin lideri Şeyh Ali Selman'ın hapis cezasına çarptırılması gibi siyasi kutuplaşmaları derinleştiren gelişmeler sonucunda, ülkenin DAİŞ'in potansiyel hedeflerinin başında olması şaşırtıcı değildir. Benzer şekilde Suudi Arabistan bu kapsamda sınırlarıyla ilgili önlemlerini daha da artırma kararı alarak Irak'la paylaştığı yaklaşık 800 km alandaki tampon bölgeyi genişletmiştir.⁷⁸

Körfez ülkelerinde radikal eğilimlere sahip olan ve bu anlamda DAİŞ'e sempati ile yaklaşan bir damarı da unutmamak gerekir. Hilafet devleti ilan eden DAİŞ'in Körfez ülkelerindeki genç nüfus üzerinde ideolojik düzlemde etkili olduğunu söyleyebiliriz. 3 bin civarında Suudi vatandaşının DAİŞ'e katıldığı tahmin edilmekle birlikte hiçbir Umman vatandaşının iştirak etmemesi de dikkat çekmektedir.⁷⁹ Körfez ülkelerinden DAİŞ'e katılan bu gençlerin Arap Baharı sürecinde siyasi, sosyal ve kültürel talepleri yerine getirilseydi ve bu gençler sistem tarafından merkezin dışına itilmeseydi benzer sonuçlarla karşılaşılacakları meselesi ciddi olarak tartışılması gereken bir soru olarak karşımızda durmaktadır.

78. "Saudi Arabia Expands Buffer Zone with Iraq", Middle East Online, 18 Kasım 2014.

79. Fahad Al Mukrashi, "No Omanis Have Joined Daesh, Monitoring Group Says", *Gulf News*, 1 Temmuz 2015.

SONUÇ

Rusya'nın Suriye müdahalesiyle Soğuk Savaş dönemini, İngiltere'nin Bahreyn'e asker konuşlandırmasıyla emperyal çağı hatırlatan bir dönemden geçilmektedir. Son dönemde belirginleşen cepheleşme çerçevesinde aslında klasik Soğuk Savaş dönemi Ortadoğu düzenine müsavi bir ittifak yapısının ortaya çıktığı da savunulabilir. Aynı zamanda karşımızda, küresel ve bölgesel aktörlerin hedef ve amaçlarının birbirinden çok farklı olduğu; buna bağlı olarak taktiksel, operasyonel ve stratejik adımlarının çok sık bir biçimde değiştiği ve bu değişimin sahadaki ittifakları da hızlı bir biçimde dönüştürdüğü bir süreç yaşanmaktadır.

Arap Baharı ile birlikte rejim güvenliği endeksli iç politik güvenlik kaygıları taşıyan Körfez ülkeleri, İran nükleer anlaşmasıyla doğrudan bölgesel düzlemde jeopolitik güvenlik tehdidi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu güvenlik endişeleri Arap Baharı'nda sorunun müsebbipleri olarak görülen aktörlerin Körfez ülkeleri tarafından sistem dışına itilerek tasfiye edilmesi neticesini vermiştir. Nükleer anlaşma sonrasında ise bölgesel ve küresel denkleme yeni arayışlar ile birlikte Körfez ülkeleri silahlanma artışına yönelmek zorunda kalmıştır. Bu bölgesel güvenlik bunalımları bir yandan Körfez ülkelerinin ABD sonrası dönemin koşullarına ayak uydurma sancıları ile geçerken, diğer yandan hem dahili hem de harici güvenlik tehditlerine yönelik oldukça refleksif askeri ve politik tercihler kullanmalarına neden olmuştur. Körfez ülkelerinin tarihlerindeki ilk kapsamlı güç kullanımı olması hasebiyle Yemen müdahalesi bu refleksif tercihin somut yansımasıdır.

Suudi Arabistan tarafından el-Kaide üyeleriyle birlikte Şii din adamı Nimr el-Nimr'in idam edilmesi sonrasında yaşanan İran-Suudi Arabistan gerilimi ve bu gerilimin çok kısa bir süre zarfında bölgesel düzlemde oluşturduğu güvenlik endişeleri⁸⁰ aslında İran tehdidi karşısında son yıllarda yaşanan refleksif tercihlerin bir de-

80. Kemal İnat, "İran-Suudi Rekabeti Mezhep Temelli mi?", *Star Açık Görüş*, 10 Ocak 2016.

vamı niteliğindedir. Dolayısıyla Körfez ülkelerinin son beş yıldır yaşadığı güvenlik problemleri ve gösterdiği tepkisel yaklaşım göz önünde bulundurulduğunda politik ve askeri tercihlerde süreklilik olduğu görülmektedir. Riyad yönetimi özellikle nükleer anlaşmanın ardından Batı nezdinde oluşan uzlaşmacı İran imajını kırmak için Tahran yönetiminin sinir uçlarını oluşturan alanlara müdahil olmaya başlamıştır. Bu açıdan Yemen operasyonu ve Şii din adamı el-Nimr'in idam edilmesi zamanlama bakımından da dikkat çekmektedir. Zira birincisinin nükleer çerçeve anlaşması ve ikincisinin de 25 Ocak'ta gerçekleştirilecek olan Suriye görüşmelerinin hemen öncesine denk gelmesi İran'ı hem jeopolitik ölçekte hem de müzakere masasında sınırlandırma çabası olarak değerlendirilebilir.

Rusya'nın Suriye'de hava operasyonlarına başlaması Ortadoğu'daki mevcut karmaşıklığı daha da artıracığa benzemektedir. Suriye'deki mevcut aktörlerin içerisine bir de Rusya'nın eklenmesi hem Suriye'nin geleceği hem de bölgesel ve küresel düzen ile ilgili kritik bir gelişme olarak değerlendirilebilir. Tabii burada önem arz eden nokta ise yaşanan belirsizlik ile Körfez ülkelerinin nasıl bir tutum takınacakları konusunda zor bir evreyle yüz yüze gelmeleridir. Suriye, Körfez ülkeleri açısından İran'la yürütülen jeopolitik güç mücadelesinin çatışma alanlarından biridir. Dolayısıyla Suriye ekseninde İran'a karşı yürütülen mücadele aynı zamanda Körfez ülkelerinin güvenlik tehdidi inşasında birlikte hareket etmelerine imkan tanımaktadır. Ancak Rusya'nın bizatihi Suriye'de operasyonlara başlaması ve İran'ın nispeten ikincil aktör durumuna düşmesi Körfez ülkelerinin de Suriye üzerindeki hesaplarını daha makro ölçekli olarak yeniden tanımlamalarına sebep olacaktır. Zira özellikle BAE'nin, Arap Baharı sürecinden itibaren en hassas olduğu Mısır konusunda, halihazırda Sisi rejimiyle birlikte iki ülke arasındaki ilişkiler oldukça üst düzey seviyede seyretmektedir. Mısır ise son dönemde yaptığı anlaşmalar ve savunma alanında kurduğu stratejik ilişkiler noktasında

Rusya ile azami yakınlık içerisinde. Dolayısıyla BAE özelde Suriye meselesinde genelde ise bölgesel gelişmeler karşısında ana eksene İran tehdidinden ziyade Rusya ve Mısır'ın bölgesel tercihleriyle uyumlu politikalar tercih edecektir. Kaldı ki İhvan konusunda Yemen'de ve diğer alanlarda Riyad yönetiminin yumuşama sinyali vermesi ve çeşitli isimlerle temas kurulması da bir başka kritik belirleyici olabilir. BAE dışişleri bakanının Türkiye'nin hava sahasını ihlal eden Rus uçağının düşürülmesinin ardından yaptığı yorum bu minvalde değerlendirilmelidir.⁸¹ Bu açıdan yakın ve orta vadede BAE ve Suudi Arabistan'ın bölgesel stratejik tercihlerinde ayrışmaların olma ihtimali yüksektir. Böyle bir gelişmenin yaşanması durumunda ise daha önce KİK içerisinde Katar ile yaşanan gerginliğin doğurduğu sonuçlardan daha maliyetli sorunların ortaya çıkması muhtemeldir.

Rusya'nın bizatihi Suriye'de operasyonlara başlaması ve İran'ın nispeten ikincil aktör durumuna düşmesi Körfez ülkelerinin de Suriye üzerindeki hesaplarını gözden geçirmelerine sebep olacaktır.

Bununla birlikte Körfez ülkelerinin güvenlik yapılanması açısından külli bir vizyona sahip olduğunu söylemek zordur. Bunun en somut örneği ise Körfez ülkelerinin silahlanma konusundaki teşebbüslerinden anlaşılabilir. Birbiriyle koordinasyonlu ve tutarlı bir güvenlik yapılanmasının olmayışı silahlanma politikalarında birbirinden bağımsız hareket edilmesine, dolayısıyla da ortak kullanılacak sistemlere ayrı ayrı yüksek meblağlar ödenmesine yol açmaktadır. Bunun yanında özellikle Suudi Arabistan'ın silahlanma hususunda devasa yatırımlar yapması, ulusal güven-

81. "BAE Dışişleri Bakanı Uçağın Düşürülmesini Kınadı", *Milliyet*, 30 Kasım 2015.

liğine karşı sahada karşılığı olması beklenen bir askeri tercihten değil, bilakis silahlanmanın kendi başına caydırıcı olması beklentisinden kaynaklanmaktadır. Riyad yönetimi güvenlik ikileminde İran'a nükleer bir cevap üretemeyecek olmasını konvansiyonel silahlanma ve savunma harcamalarına olağanüstü rakamlar ayırarak telafi etmeye ve bu sayede caydırıcılığını göstermeye çalışmaktadır. Yemen'de düzenlenen "Kararlılık Fırtınası" ve "Umuda Dönüş" operasyonlarında görüldüğü gibi salt modern ve teknolojik teçhizat imkanlarının artırılması askeri kapasitenin güçlenmesine kifayet etmemektedir. Ayrıca savunma harcamalarının çok yüksek düzeylere ulaşması genç nüfusa sahip Körfez ülkelerinin güvenlik-kalkınma ikileminde politik tercihlerini uzun müddet güvenlik eksenli sabitlemelerinin daha derin problemlere neden olması kaçınılmazdır. Bununla birlikte nükleer anlaşma sonrasında ABD'nin silah tedariki noktasında Suudi Arabistan'a geniş alan açması Riyad yönetiminin tepkisel reaksiyon ritminin azalmasını sağlamıştır.

Ancak ABD'nin özelde Körfez ülkelerinin güvenlik ihtiyaçlarına yönelik, genelde ise Ortadoğu'da meydana gelen gelişmelere karşı pasif diplomatik tercihlerde bulunması Körfez güvenliğinin türbülans yaşamasına sebep olmuştur. Ortaya çıkan güvenlik boşluğu ise bölgesel güçler ve devlet dışı aktörler tarafından doldurulmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla bu raddeden itibaren Ortadoğu'da ABD'nin sert veya yumuşak güç kullanım tercihi bölgesel ittifaklarının geleceğinde ve küresel sistemdeki ağırlığında temel belirleyici olacaktır.

Körfez ülkeleri açısından İran nükleer anlaşması ve Suriye'de Başkan Obama'nın yaptığı tercihler derin bir endişe ve hayal kırıklığı oluşturmuştur. Ancak mevcut güç kapasiteleri açısından bölgede ABD'nin hilafına hareket etmenin mümkün olmaması sebebiyle Körfez ülkelerinin itiraz edememesi, aslında ABD sonrası düzen ile ilgili arayışlara neden olmuştur. Silahlanma ve ittifak ilişkilerinde çeşitliliğe gidilmesinin yanında Avrupa devletleriyle stratejik yakınlaşma çabaları-

nın ana sebebi bu arayışın tezahürüdür. Bu açıdan ister Körfez ülkelerinin talebi doğrultusunda olsun ister Washington yönetiminin Ortadoğu külfetinin maliyetini tek başına yüklenmek istemeyişi olsun, nihai kerte Avrupa devletlerinin Körfez ve Ortadoğu güvenliğinde daha fazla görünür olacağı bir dönemin ipuçları görülmektedir. Fransa'nın 2015 yılında Ortadoğu'ya yönelik silah satışında yaşanan patlama, İngiltere kraliyet donanmasının Bahreyn'de konuşlanması ve DAİŞ'e yönelik operasyonlara Almanya'nın katılım sağlanması gözlemlenebilen ilk gelişmeler olarak telaffuz edilebilir. Bununla birlikte Körfez güvenliği açısından Türkiye ile ilişkilerdeki iyileşme Kral Selman'ın Riyad'ın bölgesel düzen açısından ortaya koyacağı iradeye endekslidir.

Körfez ülkelerinin üzerinde oldukça ağırlaşan bir yük olan Yemen konusunda bir çözümün başlangıcı Mart ayında girilen müdahalenin ortaya çıkış sebeplerinden daha elzem hale gelmiş durumdadır. Aslında en başından itibaren Körfez ülkelerinin stratejik planlarının olmayışı ve Yemen'in giderek bir güvenlik girdabına sürükleniyor oluşu çözümün derhal sağlanmasını gerektirmektedir. Zira halihazırda Yemen'de ortaya çıkan istikrarsızlık sarmalı Körfez ülkelerine yönelik daha fazla tehdit üretecektir. Bölgesel rekabetin çatışma sahasına dönüştüğü alanlardan biri olan Yemen'de İran etkisini kırmak için yoğun çaba sarf eden Riyad yönetiminin, maliyetlerin yüksekliği ve tehdit alanlarının genişlemesi sebebiyle uzlaşma yönündeki çabaları ihmal etme lüksü bulunmamaktadır. Bununla birlikte Körfez ülkelerinin güvenlik alanında yaşadığı sıkıntılar yakın gelecekle ilgili yapısal bir paradigma değişimine gitmesinin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. ABD desteği ve mevcut ittifakın daha güven veren bir yapıya bürünmesi Körfez ülkelerinin temel önceliği olmayı sürdürecektir. Stratejik bakış açısının değişmesi de kolay değildir. Zira Körfez güvenliğinde ABD dışında etkili bir aktörün kısa vadede ortaya çıkması mümkün görünmemektedir. Kaldı ki ABD gibi küresel askeri bir gücün boşluğunu doldurmanın da zorluğu tüm Körfez ülkelerinin malumudur.

Körfez ülkeleri son dönemde Ortadoğu'daki gelişmelerin bir sonucu olarak ulusal güvenliklerine dair ciddi tehditler algılamaktadırlar. Bu güvenlik endişeleri (ayaklanmalar, İran nükleer anlaşması ve bölgedeki vekalet savaşları) Körfez ülkelerini yeni güvenlik politikası arayışına yöneltmektedir. Bu çerçevede ABD'ye dayalı tek boyutlu güvenlik politikalarını terk etme eğilimine girildiği görülmektedir. Bu yeni politikayı "savunmacı aktivizm" olarak isimlendirmek mümkündür.

Savunmacı aktivizm politikalarının sonucu olarak Körfez ülkeleri öncelikle Arap Baharı'nda –İhvan özelinde– sorunun kaynağı olarak görülen aktörlerin sistem dışına itilerek tasfiye edilmesine yöneldi.

İkinci olarak, İran nükleer anlaşması sonrasında bölgesel ve küresel denkleme yeni arayışlar ile birlikte silahlanma artışını önceledi.

Üçüncü olarak ise, ABD ile yıl içerisinde gerginlikler yaşayan Körfez ülkeleri hem silahlanmada çeşitlilik hem de güvenlik merkezli yeni ortak arayışlarına yöneldi.

Körfez ülkelerinin en hassas oldukları İran tehdidine yönelik bölgede üretmeye çalıştıkları cevaplar bir yandan refleksif güç kullanımının öne çıkmasına diğer yandan Yemen örneğinde görüldüğü üzere stratejik plan yetersizliğinin tezahürü olarak oldukça büyük bir maliyetin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla bölgesel düzenin yeniden şekillendiği Arap Baharı sonrası süreçte Körfez güvenlik mimarisine, bölge ülkelerinin yeni oluşan tehdit algılarına ve bu tehdit algılarının yol açacağı muhtemel tepkilere yakından bakılması büyük önem arz etmektedir.

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE

www.setav.org